

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

11.13 - МКР. 1741 "С" 2022.11.21. 26. ПЗ

РАНДЮКА АНДРІЯ АНАТОЛІЙОВИЧА

2023 р.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Економічний факультет

УДК 338.432/.433:633.85

ПОГОДЖЕНО

Декан економічного факультету

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри економіки

Анатолій ДІБРОВА

(підпис)

2023р.

Вікторія БАЙДАЛА

(підпис)

2023р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

"Ефективність виробництва та реалізації соняшнику в
аграрних підприємствах"

Спеціальність **051 – "Економіка"**

Освітня програма **Економіка підприємства**

Орієнтація освітньої програми **Освітньо - професійна**

Гарант освітньої програми к.е.н., доцент	_____	Тетяна ГУЦУЛ
Керівник магістерської кваліфікаційної роботи к.е.н, доцент (науковий ступінь та вчене звання)	(підпис)	Лілія ІЛЬКІВ
Виконав	_____	Андрій РАНДЮК
	(підпис)	

Київ – 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри економіки

д.е.н., проф. Вікторія БАЙДАЛА

2023р.

ЗАВДАННЯ

до виконання магістерської кваліфікаційної роботи студенту

Рандюку Андрію Анатолійовичу

(прізвище, ім'я, по-батькові)

Спеціальність 051 – "Економіка"

Освітня програма Економіка підприємства

Орієнтація освітньої програми освітньо - професійна

Тема магістерської роботи: «Ефективність виробництва та реалізації соняшнику в аграрних підприємствах»

Затверджена наказом ректора НУБіП України від "21" 11. 2022 р. №1741 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедрі 2023 11.05

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: звітність сільськогосподарських підприємств

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи:

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретичні засади формування ефективності виробництва та реалізації соняшнику
2. Стан виробництва соняшнику і його ефективність в аграрному підприємстві
3. Напрями підвищення виробництва та реалізації соняшнику

Перелік графічного матеріалу: таблиці, рисунки, схеми

Дата видачі завдання "21" листопада 2022 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

Лілія ІЛЬКІВ

Завдання прийняв до виконання

Андрій РАНДЮК

РЕФЕРАТ

НУБІП України

Магістерська кваліфікаційна робота на тему «Ефективність виробництва та реалізації соняшнику в аграрних підприємствах» містить: 93 сторінки; 3 рисунки; 21 таблицю; 71 джерело в переліку посилань, 5 додатків.

НУБІП України

У даній магістерській роботі було розглянуто теоретичні аспекти ефективності виробництва в аграрних підприємствах. Було визначено сутність та методологію визначення ефективності виробництва, а також розглянуто народногосподарське значення та тенденції виробництва соняшнику. Зокрема, встановлено, що соняшник має важливе значення для аграрного сектора та національної економіки загалом. Ринок соняшнику в Україні було охарактеризовано з точки зору стану та конкурентоспроможності національних виробників.

НУБІП України

Більш детальний аналіз була виконаний на базі виробництва соняшнику на аграрному підприємстві "Лан". Була проведена організаційно-економічна характеристика підприємства, а також аналіз сучасного стану виробництва та реалізації соняшнику на ньому. В роботі було виявлено проблемні аспекти, що впливають на ефективність виробництва соняшнику на даному підприємстві.

НУБІП України

Також були надані рекомендації та напрями підвищення ефективності виробництва та реалізації соняшнику. Зокрема, розглянуто резерви збільшення обсягів виробництва та реалізації соняшнику та забезпечення його ефективності.

Пропонується вдосконалення економічних взаємовідносин між учасниками ринку насіння соняшнику та розглянуто можливості розвитку кондитерського соняшнику як перспективного напрямку.

НУБІП України

Ключові слова: ефективність, виробництво соняшнику, ринок соняшнику, аграрні підприємства, кондитерський соняшник.

НУБІП України

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СОНЯШНИКУ	10
1.1. Суть та методика визначення ефективності виробництва в аграрних підприємствах.....	10
1.2. Народногосподарське значення та тенденції виробництва соняшнику	16
1.3. Сучасний стан ринку соняшнику в Україні	21
РОЗДІЛ 2. СТАН ВИРОБНИЦТВА СОНЯШНИКУ ПРИВАТНОМУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ПІДПРИЄМСТВІ «ЛАН».....	28
2.1. Організаційно-економічна характеристика підприємства.....	28
2.2. Аналіз фінансових показників роботи ІСП «ЛАН».....	37
2.3. Стан розвитку та ефективність виробництва й реалізації соняшнику в ІСП «Лан».....	41
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СОНЯШНИКУ	53
3.1. Резерви збільшення обсягів виробництва й реалізації соняшнику та забезпечення його ефективності.....	53
3.2. Вдосконалення економічних взаємовідносин між учасниками ринку насіння соняшнику.....	61
3.3. Кондитерський соняшник, як перспективний напрямок розвитку підприємства.....	73
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83
ДОДАТКИ.....	91

НУБІП України

НУБІП України

ВСТУП

НУБІП України

Актуальність

дослідження.

Соняшник

є

важливою

сільськогосподарською культурою, яка має значний вплив на економіку та продовольчу безпеку багатьох країн. Вивчення ефективності його вирощування та реалізації може бути корисним для підвищення врожайності та прибутковості аграрних підприємств. Сільське господарство постійно розвивається, і дослідження ефективних агротехнік та інноваційних підходів до вирощування соняшнику можуть допомогти підприємствам підвищити продуктивність та знизити витрати. Зміни на світовому ринку та коливання цін на соняшник можуть впливати на прибутковість аграрних підприємств. Аналіз реалізації соняшнику та можливостей диверсифікації доходів може допомогти підприємствам стати більш стійкими до економічних труднощів. Сільське господарство повинно враховувати питання сталого розвитку і дотримання стандартів якості. Дослідження ефективності виробництва соняшнику може включати аналіз впливу на навколишнє середовище та вимог щодо якості продукції. Розвиток аграрних підприємств впливає на місцеву економіку та зайнятість. Враховуючи ці фактори, дослідження ефективності виробництва та реалізації соняшнику в аграрних підприємствах може бути актуальним та корисним для галузі та суспільства в цілому.

Рівень розробки наукової проблеми полягає у наступному: декілька видатних вчених, такі як Н. Е. Аванесов[1], А. А. Ващенко[8], О. О. Гетьман[13], М. М. Гуменюк[18], Т. Ф. Косячук[35,36], І. В. Олександренко[46], С. М. Пісарюк[49], досліджували теоретичні та методологічні аспекти сутності та способи підвищення економічної ефективності діяльності підприємств. Деякі інші вчені, такі як О. М. Гончарова[14], І. О. Горго[15], Н. І. Дучинська[23], К. А. Корабльова[34], К. С. Масалаб[40], О. С. Павленко[48], А. П. Сава[52], Г. О. Скрипник[59], також внесли вагомий внесок у дослідження оцінки ефективності сільськогосподарських підприємств та способів її підвищення у своїх наукових роботах.

Рівень розробки наукової проблеми полягає у наступному: декілька видатних вчених, такі як Н. Е. Аванесов[1], А. А. Ващенко[8], О. О. Гетьман[13], М. М. Гуменюк[18], Т. Ф. Косячук[35,36], І. В. Олександренко[46], С. М. Пісарюк[49], досліджували теоретичні та методологічні аспекти сутності та способи підвищення економічної ефективності діяльності підприємств. Деякі інші вчені, такі як О. М. Гончарова[14], І. О. Горго[15], Н. І. Дучинська[23], К. А. Корабльова[34], К. С. Масалаб[40], О. С. Павленко[48], А. П. Сава[52], Г. О. Скрипник[59], також внесли вагомий внесок у дослідження оцінки ефективності сільськогосподарських підприємств та способів її підвищення у своїх наукових роботах.

Рівень розробки наукової проблеми полягає у наступному: декілька видатних вчених, такі як Н. Е. Аванесов[1], А. А. Ващенко[8], О. О. Гетьман[13], М. М. Гуменюк[18], Т. Ф. Косячук[35,36], І. В. Олександренко[46], С. М. Пісарюк[49], досліджували теоретичні та методологічні аспекти сутності та способи підвищення економічної ефективності діяльності підприємств. Деякі інші вчені, такі як О. М. Гончарова[14], І. О. Горго[15], Н. І. Дучинська[23], К. А. Корабльова[34], К. С. Масалаб[40], О. С. Павленко[48], А. П. Сава[52], Г. О. Скрипник[59], також внесли вагомий внесок у дослідження оцінки ефективності сільськогосподарських підприємств та способів її підвищення у своїх наукових роботах.

Рівень розробки наукової проблеми полягає у наступному: декілька видатних вчених, такі як Н. Е. Аванесов[1], А. А. Ващенко[8], О. О. Гетьман[13], М. М. Гуменюк[18], Т. Ф. Косячук[35,36], І. В. Олександренко[46], С. М. Пісарюк[49], досліджували теоретичні та методологічні аспекти сутності та способи підвищення економічної ефективності діяльності підприємств. Деякі інші вчені, такі як О. М. Гончарова[14], І. О. Горго[15], Н. І. Дучинська[23], К. А. Корабльова[34], К. С. Масалаб[40], О. С. Павленко[48], А. П. Сава[52], Г. О. Скрипник[59], також внесли вагомий внесок у дослідження оцінки ефективності сільськогосподарських підприємств та способів її підвищення у своїх наукових роботах.

Рівень розробки наукової проблеми полягає у наступному: декілька видатних вчених, такі як Н. Е. Аванесов[1], А. А. Ващенко[8], О. О. Гетьман[13], М. М. Гуменюк[18], Т. Ф. Косячук[35,36], І. В. Олександренко[46], С. М. Пісарюк[49], досліджували теоретичні та методологічні аспекти сутності та способи підвищення економічної ефективності діяльності підприємств. Деякі інші вчені, такі як О. М. Гончарова[14], І. О. Горго[15], Н. І. Дучинська[23], К. А. Корабльова[34], К. С. Масалаб[40], О. С. Павленко[48], А. П. Сава[52], Г. О. Скрипник[59], також внесли вагомий внесок у дослідження оцінки ефективності сільськогосподарських підприємств та способів її підвищення у своїх наукових роботах.

Рівень розробки наукової проблеми полягає у наступному: декілька видатних вчених, такі як Н. Е. Аванесов[1], А. А. Ващенко[8], О. О. Гетьман[13], М. М. Гуменюк[18], Т. Ф. Косячук[35,36], І. В. Олександренко[46], С. М. Пісарюк[49], досліджували теоретичні та методологічні аспекти сутності та способи підвищення економічної ефективності діяльності підприємств. Деякі інші вчені, такі як О. М. Гончарова[14], І. О. Горго[15], Н. І. Дучинська[23], К. А. Корабльова[34], К. С. Масалаб[40], О. С. Павленко[48], А. П. Сава[52], Г. О. Скрипник[59], також внесли вагомий внесок у дослідження оцінки ефективності сільськогосподарських підприємств та способів її підвищення у своїх наукових роботах.

Рівень розробки наукової проблеми полягає у наступному: декілька видатних вчених, такі як Н. Е. Аванесов[1], А. А. Ващенко[8], О. О. Гетьман[13], М. М. Гуменюк[18], Т. Ф. Косячук[35,36], І. В. Олександренко[46], С. М. Пісарюк[49], досліджували теоретичні та методологічні аспекти сутності та способи підвищення економічної ефективності діяльності підприємств. Деякі інші вчені, такі як О. М. Гончарова[14], І. О. Горго[15], Н. І. Дучинська[23], К. А. Корабльова[34], К. С. Масалаб[40], О. С. Павленко[48], А. П. Сава[52], Г. О. Скрипник[59], також внесли вагомий внесок у дослідження оцінки ефективності сільськогосподарських підприємств та способів її підвищення у своїх наукових роботах.

Рівень розробки наукової проблеми полягає у наступному: декілька видатних вчених, такі як Н. Е. Аванесов[1], А. А. Ващенко[8], О. О. Гетьман[13], М. М. Гуменюк[18], Т. Ф. Косячук[35,36], І. В. Олександренко[46], С. М. Пісарюк[49], досліджували теоретичні та методологічні аспекти сутності та способи підвищення економічної ефективності діяльності підприємств. Деякі інші вчені, такі як О. М. Гончарова[14], І. О. Горго[15], Н. І. Дучинська[23], К. А. Корабльова[34], К. С. Масалаб[40], О. С. Павленко[48], А. П. Сава[52], Г. О. Скрипник[59], також внесли вагомий внесок у дослідження оцінки ефективності сільськогосподарських підприємств та способів її підвищення у своїх наукових роботах.

Рівень розробки наукової проблеми полягає у наступному: декілька

видатних вчених, такі як Н. Е. Аванесов[1], А. А. Ващенко[8], О. О. Гетьман[13],

М. М. Гуменюк[18], Т. Ф. Косячук[35,36], І. В. Олександренко[46], С. М.

Пісарюк[49], досліджували теоретичні та методологічні аспекти сутності та

способи підвищення економічної ефективності діяльності підприємств. Деякі

інші вчені, такі як О. М. Гончарова[14], І. О. Горго[15], Н. І. Дучинська[23], К. А.

Корабльова[34], К. С. Масалаб[40], О. С. Павленко[48], А. П. Сава[52], Г. О.

Скрипник[59], також внесли вагомий внесок у дослідження оцінки ефективності

сільськогосподарських підприємств та способів її підвищення у своїх наукових

роботах.

Предмет дослідження: виробництво та реалізація соняшнику на аграрному приватному сільськогосподарському підприємстві «Лан».

Об'єкт дослідження: процес виробництва та реалізації соняшнику в приватному сільськогосподарському підприємстві «Лан».

Мета дослідження: дослідити ефективність виробництва і реалізації соняшнику в аграрних підприємствах, проаналізувати сучасний стан ринку соняшнику в Україні, провести аналіз сучасного стану виробництва та реалізації соняшнику на приватному сільськогосподарському підприємстві «Лан». На основі результатів аналізу розробити пропозиції та напрями підвищення виробництва та реалізації соняшнику на аграрному підприємстві.

Завдання роботи:

1. Розглянути сутність та методологію визначення ефективності виробництва в аграрних підприємствах.

2. Вивчити народногосподарське значення та тенденції виробництва соняшнику.

3. Проаналізувати сучасний стан ринку соняшнику в Україні.

4. Провести організаційно-економічну характеристику підприємства ПСП «Лан».

5. Здійснити аналіз сучасного стану виробництва та реалізації соняшнику на підприємстві.

6. Оцінити ефективність виробництва та реалізації соняшнику в приватному сільськогосподарському підприємстві «Лан».

7. Визначити резерви збільшення обсягів виробництва та реалізації соняшнику та забезпечення його ефективності.

8. Обґрунтувати можливості вдосконалення економічних взаємовідносин між учасниками ринку насіння соняшнику.

9. Дослідити виробництво кондитерського соняшнику як перспективний напрямок розвитку підприємства.

Методи дослідження. Під час виконання дослідження було використано різноманітні методи. Наприклад, для визначення сутності економічної категорії

«ефективність» і вивчення основних факторів, що впливають на неї, а також методологічних підходів до її оцінки, були використані логічний метод, методи синтезу, класифікації і узагальнення. Для проведення економічного аналізу діяльності підприємства були застосовані статистичний, динамічний, табличний та графічний методи. Щодо обґрунтування оптимального розподілу посівних площ на ПСП «Лан», були використані методи аналізу ієрархії Сааті та метод попарних порівнянь.

Практичне значення роботи. Дослідження ефективності виробництва соняшнику може допомогти виявити оптимальні методи обробітку, вирощування та збору врожаю. Це може позитивно позначитися на валовому виробництві та прибутковості підприємства. Аналіз витрат на виробництво соняшнику може виявити області, де можна знизити витрати. Це допоможе підприємству ефективніше використовувати ресурси, такі як добрива, пестициди та праця. Дослідження може сприяти покращенню якості соняшникової продукції, що збільшить її конкурентоспроможність на ринку. Робота також може досліджувати ринкові тенденції та можливості для реалізації соняшнику. Це допоможе підприємству знаходити нові ринки та споживачів для своєї продукції. Загальна мета дослідження полягає в підвищенні прибутковості аграрного підприємства. Якщо результати дослідження використовуються для вдосконалення процесів виробництва і реалізації, то це може призвести до збільшення прибутку підприємства. Результати дослідження можуть також вплинути на розробку аграрної політики та нормативно-правового регулювання у галузі вирощування соняшнику. Дипломна робота може сприяти підвищенню знань та компетенції персоналу аграрного підприємства, що може призвести до загального покращення управління та виробництва.

Апробація результатів роботи та публікації. Згідно з результатами проведеного магістерського дослідження було:

- 1) Опубліковано тези «Економічні тенденції виробництва та реалізації соняшнику в Україні» 2023 р. С. 25-26. URL: <http://www.economies.in.ua/2023/02/26-1.html?m=1>

2) Отримано сертифікат за участь у конференції «New organization forms and the bodyless leadership – KJELL A. NORDSTRÖM», 31 жовтня 2023 року.

Наукова новизна. В магістерській роботі досліджуються актуальні ринкові тенденції та зміни в попиті на соняшникову продукцію, що дозволяє аграрному підприємству адаптуватися до змін на ринку. Робота може внести важливий внесок у наукову літературу та практику в галузі аграрного виробництва соняшнику, а також допомогти підприємству «Лан» покращити свою продуктивність та конкурентоспроможність.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури та додатків. Загальна кількість сторінок – 93; містить 3 рисунки, 21 таблицю; 70 джерело в переліку посилань, 3 додатки.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЛЯШНИКУ

1.1. Суть та методика визначення ефективності виробництва в аграрних підприємствах

Бажання підприємств збільшувати прибуток та зменшувати витрати, тобто досягнення ефективності у виробництві, є характерним для суб'єктів господарювання в умовах ринкової економіки. Для розробки ефективної економічної політики та завдань, спрямованих на вдосконалення процесу виробництва, veľmi важливо адекватно визначити фінансовий стан підприємства та оцінити результативність його діяльності [12, с.123].

На сьогоднішній день існує багато методик для визначення результативності діяльності, і вони відрізняються головним чином через різні тлумачення термінів та понять, використовуваних авторами. І, саме тому, важливо приділити увагу аналізу сутності терміну «ефективність» як однієї з ключових категорій в економічній теорії.

Загалом вважається, що поняття «ефективність» вперше виникло у роботах англійського економіста і одного з засновників класичної політичної економії Вільяма Петті, а також лідера і засновника фізіократичних вчень Франсуа Кене (XVIII століття). Але це поняття не було окремо розглянуте вченими і використовувалося як синонім результативності. Поняття «ефективність» набуло статусу окремої економічної категорії в роботах Давида Рікардо, представника класичної політекономії, який пояснював його як співвідношення між результатами та певними видами витрат [8, с.42].

Фредерік Тейлор, як представник теорії управління, також не досліджував поняття «ефективність» як окрему сутність, але використовував його як синонім результативності. У своїй роботі «Наукові засади управління промисловими підприємствами» він висловлював думку, що найбільший успіх компанії можливий тільки при найвищій продуктивності. Таким чином, ефективна

діяльність визначається як та, результат якої полягає в досягненні максимальної продуктивності працівників.

У своїй праці «Ефективний керівник» П. Друкер висловив думку про відмежування понять ефективності та результативності. За його словами, різниця між цими термінами полягає в тому, що ефективність визначається як «робити речі правильно», тобто спосіб виконання завдань з максимального оптимізацією: з меншими витратами та більшою продуктивністю. З іншого боку, результативність означає «робити правильні речі», що відображається у досягненні поставлених цілей [5, с.23].

У 1960 році була опублікована праця «Економікс: принципи, проблеми і політика» К. Макконнела та С. Брю, в якій стверджується, що економіка є наукою про ефективність. Під ефективністю в цьому контексті розуміється досягнення максимального обсягу виробництва, керуючи обмеженими ресурсами так, щоб максимально задовольнити потреби. Отже, ефективність виробництва визначається зменшенням витрат на одиницю продукції до мінімуму, щоб виділити кошти на виробництво інших товарів.

Таким чином, поняття «ефективність» еволюціонує в залежності від галузі науки. Часто його сприймають як синонім до економічності, результативності та продуктивності, хоча вчені стверджують, що це односторонній підхід, незважаючи на те, що латинське походження терміну дійсно означає «дієвість» та «результативність».

У своїй монографії «Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємств споживчої кооперації України» А. В. Куценко пропонує наступні визначення [38]:

1. Дієвість - розуміння можливості, що певна робота може привести до результату, навіть якщо результат може бути негативним.
2. Економічність - досягнення успіху за умови мінімальних витрат.
3. Результативність - досягнення результату, при цьому критерій якості не обов'язковий.

4. Продуктивність - виробництво певної кількості матеріальних благ за одиницю часу

Таблиця 1.1.

Підходи до визначення поняття «ефективність» (за А.В. Куценко)

Характеристика	Опис
Цільовий	Здатність досягати визначених цілей підприємства за допомогою раціональних дій його складових; мотивація досягнення цілей переважає раціоналізм у виборі засобів для цього, що призводить до надмірного витрачання ресурсів підприємства.
Можливість пристосування	Здатність підприємства пристосовуватися до змін в зовнішньому середовищі, для кращого протистояння непередбаченим змінам зовнішнього середовища підприємство має у своєму розпорядженні певний обсяг невикористаних ресурсів.
Системний	Забезпечення мінімального рівня задоволення усіх складових організації, мотиви діяльності та цілі яких відрізняються, ідентифікація стратегічних складових, а також визначення ступеня їх впливу на діяльність підприємства в цілому.

Сільське господарство грає важливу роль у соціально-економічному розвитку країни, оскільки воно є основою для виробництва продуктів харчування та, відповідно, ключовим чинником задоволення потреб суспільства. Цей вид економічної діяльності має свої особливості. Серед численних факторів, що впливають на досягнення ефективності, важливе значення має земля як основний ресурс у рослинництві та продуктивна худоба в тваринництві. Тому аналіз економічної ефективності включає в себе оцінку використання земель та кількості худоби.

Згідно з С.А. Надвичиним економічна ефективність сільськогосподарських підприємств полягає у виробництві високоякісних продуктів в максимальних обсягах на одиницю сільськогосподарської площі, а для тваринництва - на одну голову худоби, при мінімізації фінансових, робочих та інших ресурсів для задоволення потреб населення та промисловості [43].

Процес сільськогосподарського виробництва включає в себе використання земельних, робочих та матеріально-технічних ресурсів. Ефективне використання

цих ресурсів передбачає можливість досягнення певних економічних результатів для підтримки розширеного відтворення та задоволення потреб споживачів. Тобто цей процес включає як витрати ресурсів, так і досягнення результатів.

Оскільки підприємства з однаковими ресурсами можуть отримувати різні результати, важливо акцентувати увагу на ефективності їх діяльності.

Крім економічної ефективності, з урахуванням специфіки сільського господарства, вчені також звертають увагу на інші види ефективності, такі як технологічна, соціальна та екологічна.

Таблиця 1.2.

Характеристика видів ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств

Назва	Характеристика
Технологічна ефективність	Результат взаємодії чинників, які характеризують досягнутий рівень виробництва продукції рослинництва та продуктивність живих організмів. Досягнутий рівень такого виду ефективності впливає на економічну ефективність через існування постійних витрат, які не піддаються впливу виробнику у короткостроковому періоді.
Соціальна ефективність	Покращання соціальних умов життя населення через систему наступних заходів: зростання рівня зайнятості населення та скорочення безробіття; збільшення оплати праці; мотивація та зацікавленість працівників у загальних результатах суб'єкта господарювання; забезпечення умов підвищення кваліфікації та кар'єрного зростання кадрового потенціалу підприємства; здійснення соціальних виплат на оздоровлення працівників. Характеризується дією мультиплікативного важеля: зі зростанням соціальної ефективності збільшується продуктивність праці, яка впливає на підвищення економічної ефективності.
Екологічна ефективність	Виділення такого виду ефективності зумовлено такими факторами: створення екологічно безпечного середовища, в якому здійснюється виробництво високоякісної та екологічно чистої продукції та не допускається забруднення довкілля хімічними засобами сільськогосподарського призначення; необхідність у створенні показника для визначення збалансованого розвитку виробництва.

В умовах економічної ситуації з дефіцитом ресурсів, пошук методів підвищення результативності підприємств є критично важливим завданням. Для оцінки результативності необхідно використовувати як фінансові, так і нефінансові показники. Підвищення результативності призводить до досягнення найкращого співвідношення результату та витрат.

Аналіз результативності підприємств передбачає оцінку якісних та кількісних аспектів відповідності досягнутих результатів по витратах організаційним цілям. Управління підприємством створює систему показників для оцінки результативності, яка враховує їхні власні потреби та цілі. Оскільки на ринку існує багато підприємств різного виду економічної діяльності, форми власності, розміру і цілей, не існує однієї стандартної системи показників [23, ст. 114-115].

Дослідники стверджують, що створення системи оцінки результативності повинно керуватися кількома принципами:

1. Повинен існувати зв'язок між критерієм і системою показників.
2. Оцінка результативності повинна охоплювати всі види ресурсів, які використовуються на підприємстві.
3. Показники результативності повинні використовуватися під час управління різними ланками виробництва на підприємстві.
4. Система оцінки повинна стимулювати пошук резервів для підвищення результативності компанії [24, ст. 123].

О. С. Павленко визначає ключові показники, що оцінюють ефективність функціонування підприємств агропромислового комплексу України. Серед цих показників варто відзначити вартість валової продукції, валовий дохід на кожен гривню витрат, чистий прибуток на кожен гривню витрат, валовий дохід на кожен гривню загальних ресурсів, чистий прибуток на кожен гривню загальних ресурсів, вартість виробництва продукції, рентабельність та період окупності інвестицій. Автор стверджує, що ці показники менше пов'язані з конкретними особливостями галузі, ніж показники ефективності виробництва конкретних сільськогосподарських культур або видів тварин. Він пропонує оцінювати

ефективність за допомогою загальних коефіцієнтів і індексів, але з урахуванням специфічних одиниць вимірювання ресурсів для даної галузі [12].

И. І. Дучинська, Н. М. Бондаренко і К. А. Лядова пропонують наступні показники, які варто використовувати для оцінки ефективності таких підприємств:

— Для технологічної ефективності в рослинництві враховується врожайність на одиницю земельних угідь та якісні характеристики продукції (наприклад, вміст олії у соняшнику), а в тваринництві - продуктивність худоби та якість продукції.

Для соціальної ефективності оцінюють частку прибутку, яка виділяється на соціальні програми та модернізацію середню зарплату працівників і її динаміку, доступність робочої сили та прибуток на одного працівника середньої категорії.

— Для екологічної ефективності важливі показники включають частку прибутку, витрачену на охорону навколишнього середовища, витрати на утилізацію відходів, виробництво екологічно чистої продукції, інвестиції в очисні споруди та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище, спричиненого антропогенними чинниками.

Ці показники можуть бути використані для оцінки різних аспектів діяльності сільськогосподарських підприємств та їх внеску в суспільство та навколишнє середовище [8].

Отже, в сучасних умовах на ринку однією з найбільш актуальних проблем сталого розвитку виробництва на підприємствах, зокрема у сільському господарстві та різних організаційно-правових форм, є підвищення його результативності як показника остаточного результату використання доступних ресурсів.

А.П. Сава та О.П. Завитій вказують на важливість врахування якісних аспектів разом з кількісними показниками для оцінки ефективності. Це включає підвищення рівня професійності персоналу, розширення співпраці між виробництвом і наукою, збільшення обсягу інформації щодо ринкової

кон'юнктури, зменшення впливу ризикових факторів та розгляд альтернативних рішень, які можуть бути більш ефективними [43, с. 203].

1.2. Народногоосподарське значення та тенденції виробництва

соняшнику

Вітчизняний ринок олійних культур складається з трьох основних культур: соняшнику, сої та ріпаку, а також менш поширених олійних культур, таких як льон олійний, льон довгунець, гірчиця, ріжій, сафлор, кунжут і інші. Аналіз площ під посівами олійних культур показує зростання вирощування основних культур на території України і щорічне зменшення посівів менш поширених культур. Наприклад, за останні 7 років вирощування льону олійного та гірчиці зменшилося в загальному обсязі виробництва олійних культур. Замість цього, соняшник, соя та ріпак зараз становлять 99% загальних посівних площ. Структура виробництва олійних культур в Україні наведена в табл. 1.3.

Отже, найбільший обсяг виробництва продукції олійних культур в Україні становить соняшник (див. рис. 1.2). На світовому ринку соняшник та його продукти переробки користуються високим попитом, який постійно зростає.

Таблиця 1.3

Структура виробництва олійних культур в Україні

Олійна культура	Відсоток в загальному обсязі виробництва, %
Соняшник	69,41
Соя	19,85
Ріпак	9,97
Гірчиця	0,24
Льон олійний	0,41
Льон довгунець	0,02

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

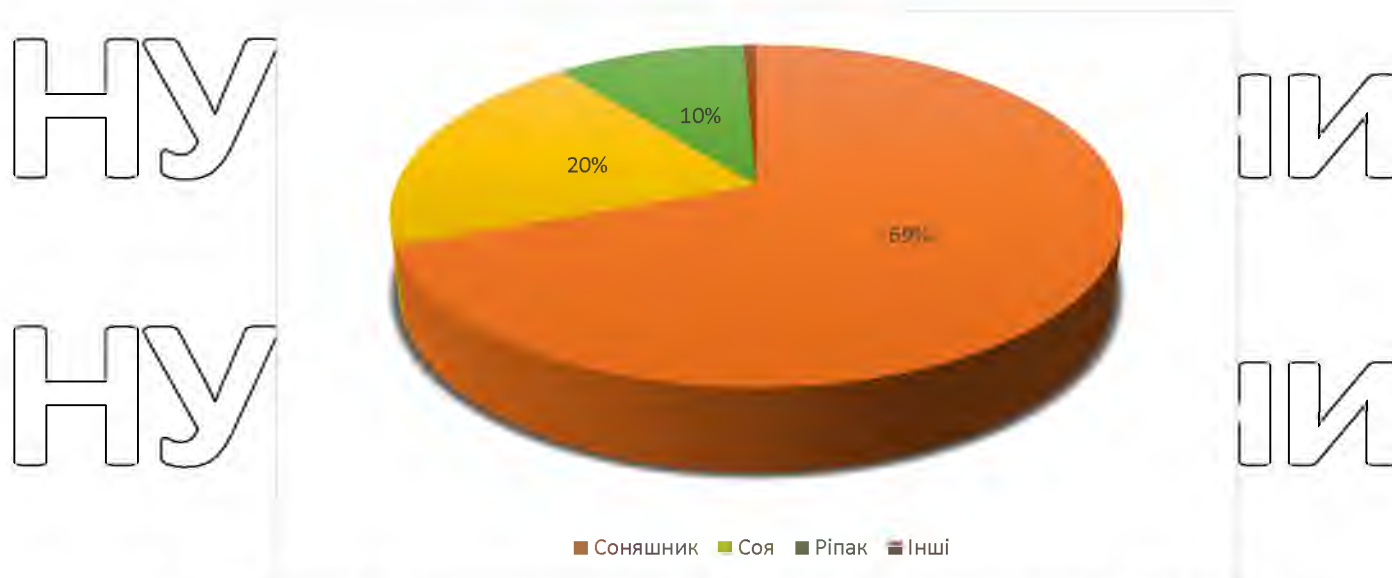

Рисунок 1.1 Структура виробництва олійних культур в Україні

Джерело: розроблено автором на підставі даних табл.1.3

Таблиця 1.4

Зведені загальні показники по підприємствах соняшнику в Україні

	2020	2021	2022	2022 до 2020, %
Площа зібрана, тис.га	1366.1	1402.1	1095.1	-19.84% (зменшилась)
Обсяг виробництва (валовий збір), тис.ц	24653.9	33088.8	20787.9	-15.68% (зменшився)
Урожайність, ц з 1 га площі зібраної	18.0	23.6	19.0	+5.55% (виросла)

Джерело: Державна служба статистики України

З огляду на таблицю 1.4 можна побачити, що показники зменшились в частині зібраних площ і обсягів виробництва за 2022 рік відносно 2020 року.

Хоча найбільш пікові показники були в 2021 році, про що свідчать дані в таблиці

1.4. Більш розкриті дані по регіонах в таблицях додатків А, Б та В.

Вирощування соняшнику є одним із вигідних напрямків сільськогосподарського виробництва, і це видно на тлі загального скорочення посівних площ і виробництва продукції господарства. Незважаючи на збитки, які

можуть виникнути не тільки для соняшнику, але і для інших культур, в Україні соняшник є основною олійною культурою [6].

Соняшникова олія широко використовується як продукт харчування у натуральному вигляді, і побічні продукти переробки насіння соняшнику, такі як макуха (при пресуванні) і шрот (при екстрагуванні), є цінними концентрованими кормами для худоби. Стандартна макуха містить 38-42% перетравного протеїну, 20-22% безазотистих екстрактивних речовин, 6-7% жиру, 14% клітковини, 6,8% золи, а також багато мінеральних солей. Щодо поживності, 100 кг макухи еквівалентні 109 кормовим одиницям. Шрот містить приблизно 33-34% перетравного протеїну, 3% жиру, і 100 кг його відповідають 102 кормові одиниці.

Кошки соняшнику (які становлять 56-60% від маси насіння) є цінним кормом для тварин, зокрема вівць і великої рогатої худоби. У них міститься 6,2-9,9% протеїну, 3,5-6,9% жиру, 43,9-54,7% безазотистих екстрактивних речовин та 13,0-17,7% клітковини. За поживністю борошно, з отриманих з кошиків, рівноцінне пшеничним висівкам, і 1 цього борошна відповідає 80-90 кг вівса або 70-80 кг ячменю. З кошиків також виготовляється харчовий пектин, який використовується в кондитерській промисловості.

Соняшник також вирощують як кормову культуру, і він може надавати до 600 центнерів зеленої маси на гектар і більше. Цю зелену масу використовують як чистий продукт або в сумішах з іншими кормовими культурами для силосування. Силос із соняшнику добре споживається худобою і за поживністю не поступається силосу з кукурудзи. У 1 кг силосу із соняшнику міститься 0,13-0,16 кормових одиниць, 10-15 г протеїну, 0,4 г кальцію, 0,28 г фосфору і 25,8 мг каротину (провітаміну А).

Соняшник є також чудовою медоносною рослиною, і з 1 гектара його посівів під час цвітіння бджоли можуть зібрати до 40 кг меду. Це поліпшує запилення квітів і підвищує врожай насіння. Соняшник також сіють для створення куліс на парових полях і як просяпну культуру для очищення полів від бур'янів [13].

Соняшникова олія в Україні є високоякісним харчовим продуктом, який використовується як у переробленому, так і у не переробленому вигляді. Крім того, її використовують для технічних цілей, таких як виробництво мила, лаків, фарб, лінолеуму. Проте, на жаль, лише 30% посівних площ в Україні засівають високопродуктивним гібридним насінням соняшнику.

Насіння соняшнику є одним із основних джерел доходів для сільськогосподарських підприємств, що вирощують соняшник, і вони мають стратегічне значення для галузі сільського господарства. Вирощування соняшнику стає надійним джерелом фінансових надходжень, а також важливою складовою кормової бази.

Проте існують деякі проблеми і виклики в цій галузі. Наприклад, понад 90% площ під олійними культурами в Україні вже використовуються під соняшник, що може спричинити деградацію земель, загрозу зараження ґрунту і поширення хвороб соняшнику. Зважаючи на інтеграцію України у світову економіку, важливо розробити стратегію розвитку цієї галузі, яка б відповідала принципам ефективного функціонування і забезпечувала пріоритет національного сільського господарства [19].

Деякі сільгосппідприємства, які вирощують соняшник, не дотримуються технологічних вимог щодо розміщення культури, і це може призвести до проблем з урожайністю. Збільшення посівних площ соняшнику супроводиться зниженням врожайності через порушення сівозмін і скорочення періоду повернення соняшнику на місце попереднього вирощування. Це може спричинити масові захворювання рослин, шкідників і засмічення полів бур'янами.

Пріоритетність виробництва насіння соняшнику визначається його важливістю для сільськогосподарських підприємств і галузі сільського господарства загалом. Виробництво соняшникового насіння є не тільки економічно вигідним, але й допомагає забезпечити стабільний дохід для сільськогосподарських виробників.

Забезпечення високого рівня державного регулювання при виробництві олійних культур може бути досягнуто за допомогою наступних методів:

1. Регулювання цін на олійні культури.

2. Надання субсидій виробникам, які виготовляють засоби та предмети праці, а також надання пільгових відсотків по кредитах, які вони отримують.

3. Створення сприятливих умов для розвитку ринку олійних культур.

4. Виділення бюджетних коштів для модернізації виробничої матеріально-технічної бази з метою підвищення продуктивності та фінансування регіональних державних програм для розвитку виробництва олійних культур.

5. Проведення макроекономічних заходів щодо впровадження пільгового оподаткування та поліпшення зовнішньоторговельної діяльності.

Олійні культури відіграють важливу роль у господарстві багатьох країн світу. Протягом останніх п'яти десятиліть виробництво цих культур показує позитивну динаміку, збільшившись в 14 разів, з 37 мільйонів тонн до 530 мільйонів тонн. На чолі цього списку знаходиться соя, за якою слідує ріпак і соняшник, з найвищими обсягами виробництва та експорту [10].

За даними Дослідного інституту у сфері харчової та сільськогосподарської політики (FAPRI) з 2001 по 2020 роки середньорічне споживання соняшникової олії збільшилося на 3,3%. У цей же період промислова переробка соняшникових насіннєво-шорічно зростає на 3,7%.

Останнім часом основними споживачами соняшникової олії були країни ЄС, Туреччина та Індія.

В майбутньому очікується зростання попиту на соняшникову олію через підвищення харчових стандартів у країнах, що розвиваються, а також через зростання їхньої економіки. За прогнозами USDA, значний попит на цей продукт очікується в Азії, Америці та Близькому Сході. Особливу увагу заслуговують Індія та Китай, де росте населення і доходи, а виробництво соняшникової олії не вистачає для задоволення внутрішнього попиту.

За даними FAPRI, протягом наступного десятиліття очікується збільшення чистого імпорту соняшникової олії на 18% по всьому світу. Високі ціни, за

прогнозами FAO, обмежитимуть зростання споживання соняшникової олії на душу населення до не більше 0,25% щорічно. В той же час очікується збільшення попиту на соняшниковий шрот у Східній Європі через плани щодо розвитку тваринництва в цих країнах [18].

Розвиток економік у країнах Південно-Східної Азії, Латинської Америки, Північної Африки та Близького Сходу призведе до збільшення споживання м'ясних та молочних продуктів, що також підвищить попит на протеїнові шроти. Важливо відзначити, що дешевий ріпаковий шрот з ЄС може конкурувати з соняшковим шротом на цих ринках через значні площі, призначені для посіву ріпаку в ЄС.

Загалом, за прогнозами FAO, Євросоюз і надалі залишатиметься основним імпортером соняшникової олії та шроту, утримуючи відповідно 22% і 57% світового ринку цих продуктів.

1.3. Сучасний стан ринку соняшнику в Україні

Функціонування ринку олійних культур в Україні характеризується зростаючим виробництвом, розвитком напрямків споживання та збільшенням обсягів експорту насіння та олії. Ця ситуація вимагає розгляду окремих ринків, таких як ринок соняшнику, сої та ріпаку.

Розташування посівів олійних культур відповідає історичному розвитку сільського господарства і традиціям окремих регіонів України. Ця структура сформувалася відповідно до умов вирощування та розташування інфраструктурних об'єктів.

З кожним роком соняшникова олія стає все популярнішою в харчовій культурі багатьох країн світу, що призводить до зростання загальних посівних площ і обсягів виробництва соняшнику. Протягом останніх 10 років в Україні спостерігалося збільшення посівних площ під соняшником майже на 2 мільйони гектарів у всіх категоріях господарств. Проте, з початку 2017 року цей ріст сповільнився.

На підсумок 2021 року найбільше площі під соняшником було зібрано в Дніпропетровській (608,1 тис. гектарів), Кіровоградській (608,0 тис. гектарів), Харківській (582,0 тис. гектарів), Запорізькій (535,4 тис. гектарів), Миколаївській (518,0 тис. гектарів) і Луганській (442,2 тис. гектарів) областях.

На підсумок 2022 року найбільші площі були в наступних областях: Кіровоградській (604,8 тис. гектарів), Дніпропетровській (600,4 тис. гектарів), Полтавській (442,3 тис. гектарів), Одеській (421,8 тис. гектарів), Миколаївській (405,1 тис. гектарів). Деякі області, які були лідерами рейтингу в 2021 році здали свої позиції на момент 2022 року через повномасштабне вторгнення на територію України військ країни агресорки рф. Що призвело до скорочення отриманої продукції. Враховуючи аналіз тенденцій у врожайності соняшнику, обсяги його виробництва цього року можуть скласти приблизно 15 мільйонів тонн.

За даними Департаменту сільського господарства США за період з 2013 по 2020 роки, Україна займала перше місце у світовому рейтингу з виробництва насіння соняшнику.

Таблиця 1.5.

Місце України у світовому виробництві соняшникового насіння

Країна	Рейтинг (% в світовому обсязі виробництва)
Аргентина	7,4
Туреччина	23,9
Україна	29,3
Країни ЄС	18,7
Інші	17,7

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

Рис 1.2 – Структура світового виробництва олійних культур

Джерело: розроблено автором на підставі даних табл.1.5.

Вивчення структури балансу соняшникового насіння у країні показує стійку тенденцію до збільшення обсягів внутрішньої обробки насіння соняшнику на вітчизняних підприємствах.

Таблиця 1.6.

Баланс соняшнику на ринку України (тис. тон.)

Показник	2018	2019	2020	2021
Виробництво	14165	15254	13110	15038
Зміна запасів	906	825	-1987	-893
Імпорт	30	33	21	22
Усього ресурсів	13289	14462	11128	15909
Експорт	59	82	188	191
Витрачено на корм та втрати	452	540	100	98
Витрачено на сібу	58	70	66	65
Переробляння	12710	13770	14764	15555
Частка переробки до всієї пропорції на ринку %	95,6	95,2	97,7	97,8

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

Протягом періоду з 2018 по 2021 роки виробництво соняшникової олії збільшилося з 12,7 мільйонів до майже 15,5 мільйонів тонн (див. графік 1.3).

Особливо слід відзначити зростання частки переробки соняшникових насінин в загальному обсязі пропозиції на ринку, яка збільшилася з 95,6% до 97,8%. Цей фактор також впливає на формування роздрібних цін на соняшникову олію [19].

На внутрішньому ринку середні ціни на соняшникові насіння для подальшої переробки в олію виявили ріст, збільшившись майже удвічі, а саме на 212,9% з початку поточного року в порівнянні з відповідним періодом попереднього року. Це є однією з ключових причин стрімкого підвищення цін на соняшкову олію на споживчому ринку. У цьому маркетинговому сезоні, ймовірно, буде продовжуватися висока закупівельна ціна на соняшник, оскільки на світовому ринку спостерігається тенденція до підвищення цін на сировину та продовольство. Проте, можливо, станеться так, що висока волатильність цін зміниться на стійке зростання.

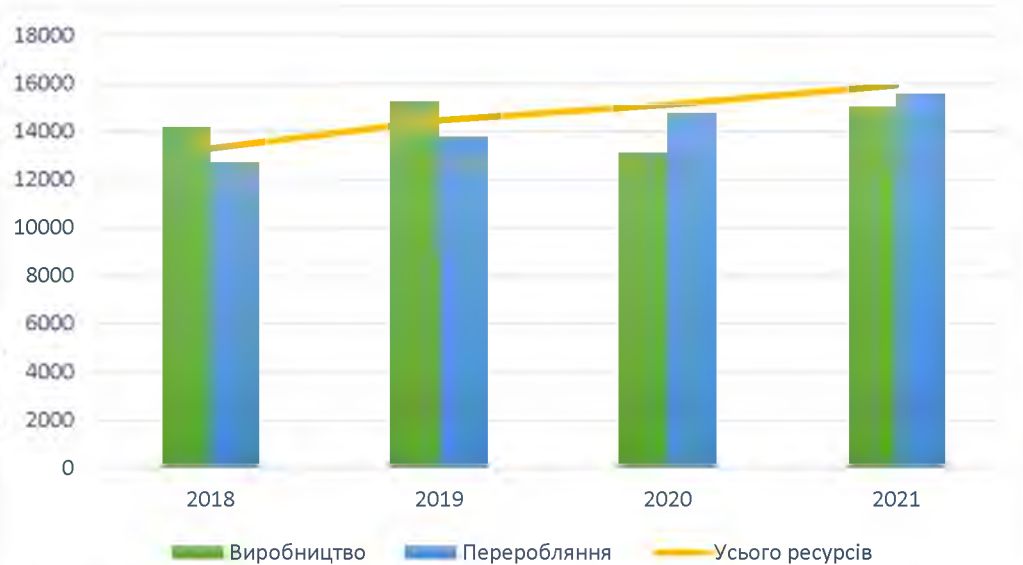

Рис 1.3 – Показники виробництва та переробки соняшнику на ринку України

Джерело: розроблено автором на підставі даних табл. 1.6

Існує кілька пояснень для цього явища. Згідно з класичними законами ринку, висока врожайність соняшнику може створити надлишок пропозиції цього продукту, що, в свою чергу, може призвести до зниження його ціни на ринку. З іншого боку, попит на соняшкову олію з боку великих продовольчих ринків, таких як Індія та Китай, постійно зростає. Загалом, глобальна кон'юнктура попиту й пропозиції на світовому ринку буде визначати подальший розвиток ситуації. Важливо відзначити, що у 2021 році експорт соняшкової олії під товарною позицією "Жири та олії тваринного або рослинного походження" збільшився на 110,4%.

Збільшення попиту на світовому ринку продовольства на соняшникову олію продовжить спонукати Україну збільшувати виробництво соняшникового насіння, як це відбувається протягом останніх десятиліть. Однак, на відміну від минулих років, коли це зростання переважно було результатом розширення посівних площ, тепер ресурс насіння соняшника став обмеженим. Попит на кормові культури зменшився мінімуму. Тому збільшення виробництва соняшникового насіння буде залежати від інноваційної інтенсифікації технології, введення нових високопродуктивних гібридів посівного насіння та інтегрованих систем вирощування та захисту рослин.

За оцінками аналітиків на наступні роки (2022/23), Україна планує експортувати 3,60 мільйони тонн соняшникової олії, 2,75 мільйони тонн соняшникового шроту та 1,95 мільйони тонн насіння соняшнику. Ці дані були взяті з звіту USDA за листопад.

Очікується, що Європейський союз продовжить імпортувати великі обсяги соняшникового насіння через вплив посухи на їхні власні олійні культури. Аналітики відзначають, що доступ до дешевого українського соняшникового насіння для подальшої переробки сприяє виробництву соняшникового шроту та олії, що становить значну частку від загального споживання олійних культур у 2021/22 роках.

Прогноз світового виробництва олійних культур на 2022/23 рік було знизено на 1 мільйон тонн до 645 мільйонів тонн, і це зумовлено зменшенням врожаю сої в Аргентині та соняшнику в Україні.

Поступова стабілізація внутрішнього ринку рослинної олії створила сприятливі умови для залучення інвестицій до галузі. Олійно-жирова галузь почала корпоратизуватися, відбуватися реконструкція існуючих підприємств та будівництво нових, впровадження сучасних технологій і обладнання для виробництва високоочищених олій та високоякісних гідрованих та перестерифікованих жирів, а також впровадження систем управління якістю, що відповідають міжнародним стандартам ISO 9000 і екологічним стандартам ISO 14000. В результаті збільшилися обсяги виробництва та експорту рослинної олії,

і рівень її споживання в Україні перевищив раціональні норми. Орієнтація на експорт у галузі олійно-жирового виробництва встановила нові пріоритети в її розвитку та вимагає зміни державних підтримувальних заходів.

Закон України "Про державну підтримку сільського господарства" передбачає фінансову підтримку суб'єктів господарювання в олійно-жировій галузі, зокрема сегменту соняшникової олії та насіння, через здешевлення кредитів і компенсацію лізингових платежів. Здешевлення кредитів здійснюється шляхом кредитної субсидії, яка включає в себе часткову компенсацію відсотків за кредитами, наданими банками в національній і іноземній валюті. Компенсація лізингових платежів здійснюється частковим відшкодуванням суб'єктами господарювання олійно-жирової галузі лізингових платежів за обладнання та техніку для галузі, які були придбані за умовами фінансового лізингу. Надання кредитної субсидії (компенсації лізингових платежів) відбувається на конкурсній основі для короткострокових, середньострокових та довгострокових кредитів і договорів фінансового лізингу поточного або попередніх років.

Порядок та розмір кредитної субсидії визначаються Кабінетом Міністрів України. Однак чинний порядок отримання права на компенсацію суб'єктами господарювання олійно-жирової галузі має ряд організаційних недоліків, включаючи вимогу подавати понад десять різних документів для отримання компенсації за кредитами та лізинговими платежами. Крім того, зв'язка розміру часткової компенсації відсоткової ставки за кредитами в національній валюті з обліковою ставкою Національного банку України на дату нарахування відсотків робить розмір компенсації непередбачуваним для позичальників і збільшує витрати бюджету на здешевлення кредитів. Також обмежена кількість банків здійснює кредитування суб'єктів господарювання олійно-жирової галузі, і доступ до пільгових кредитів мають в основному великі агрохолдинги та потужні переробні підприємства. Банківські установи не проявляють бажання надавати комерційним банківським послугам у сфері мікrokредитів для малих та середніх суб'єктів господарювання в олійно-жировій галузі.

Отже, для вирішення вищезазначених проблем у наданні фінансової підтримки суб'єктам господарювання в олійно-жировій галузі через механізм здешевлення кредитів, потрібно знайти нові підходи з урахуванням економічних інтересів всіх учасників кредитних відносин, включаючи кредиторів, позичальників і державу. Одним з ключових інструментів державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі були державні закупівлі, які регулювалися законодавством України про здійснення державних закупівель. Проте недосконалість і постійні зміни в цьому законодавстві спричиняють численні порушення, такі як неправильна документація, невідкритість інформації про закупівлю, відсутність річного плану закупівель, необґрунтована монополізація, поділ предмета закупівлі, порушення термінів та змін до договорів про закупівлю, зміни умов та цін, домовленості між учасниками закупівельних процедур та інші. Ці порушення завдають серйозних збитків державі, спотворюють суть державних закупівель і обмежують доступ різних суб'єктів господарювання в олійно-жировій галузі до закупівельних процедур. Збільшення обсягів виробництва олійної сировини та підвищення рівня забезпеченості нею олійно-жирової галузі в значній мірі залежать від державної підтримки аграріїв – виробників олійних насін. Зважаючи на дефіцит державних фінансових ресурсів і відсутність реальних програм державної підтримки АПК, податкове стимулювання залишається єдиною доступною формою державної підтримки аграріїв.

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 2. СТАН ВИРОБНИЦТВА СОНЯШНИКУ ПРИВАТНОМУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ПІДПРИЄМСТВІ «ЛАН»

2.1. Організаційно-економічна характеристика підприємства

Представлене підприємство, яке отримало назву "Лан", було засноване Лукашем Володимировичем 17 років тому. По-перше, воно розпочало свою діяльність на території Сильченківської сільської ради. Однак, не знайшовши підтримки серед місцевих жителів, які не вірили молодому підприємцю і не надали йому земельні ділянки, розміщення підприємства було переміщено до села Болотниця в Талалаївському районі Чернігівської області [44, ст. 1].

Юридична особа "Приватне сільськогосподарське підприємство «Лан»" є активною юридичною особою, яка була зареєстрована 10 березня 2003 року. Її скорочена назва - "ПСП «Лан»". Юридична особа функціонує в уповноважених осіб, головою яких є Лукаш Володимир Григорович.

Юридична особа має статутний капітал у розмірі 1 000,00 гривень і діє в організаційно-правовій формі приватного підприємства, перебуває в недержавній власності.

Основною видимою діяльністю юридичної особи є вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур. Крім цього, їхні види діяльності включають розведення свиней, змішане сільське господарство, допоміжну діяльність у рослинництві та тваринництві, виробництво олії та тваринних жирів, виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, виробництво готових кормів для тварин, що утримуються на фермах, виробництво готових кормів для домашніх тварин, оптову торгівлю зерном, необробленим пшеницею, насінням і кормами для тварин.

Крім цього, юридична особа надає в оренду сільськогосподарські машини і устаткування, має вантажний автомобільний транспорт і надає в оренду автомобілі і легкові автотранспортні засоби, а також вантажні автомобілі. Вони також займаються забором, очищенням та постачанням води, а також будівництвом житлових і нежитлових будівель.

Регістраційний номер платника єдиного внеску для цієї юридичної особи - "20.03-234", а клас професійного ризику виробництва за основним видом їхньої економічної діяльності - "22"

Адреса розташування цієї юридичної особи: 17240, Чернігівська область, Талалаївський район, село Болотниця, вулиця Миру, будинок 20Б. Для зв'язку можна використовувати наступні телефонні номери: +380463423497 та +380975901966.

Згідно зі статтями 55 та 63 Господарського Кодексу України [46], ПСП «Лан» класифікується наступним чином:

1. За формою власності - це приватне підприємство (оскільки "Лан" діє на основі приватної власності).
2. За приналежністю капіталу в статутному фонді - це національне підприємство (оскільки 100% статутного капіталу належить Лукашу В. Г., громадянину України).
3. За способом утворення статутного фонду - це унітарне підприємство (оскільки ПСП "Лан" було створено одним засновником).
4. За кількістю працюючих - це мале підприємство (оскільки середня кількість робітників у 2018 році становила 28 осіб).

ПСП "Лан" займається вирощуванням зернових та олійних культур, а також раніше, до 2016 року, виробляло продукцію тваринництва. За даними "Звіту про виробництво продукції тваринництва, кількість сільськогосподарських тварин і забезпеченість їх кормами" за 2016 рік, на балансі підприємства було 416 свиней живою масою 546 центнерів. Проте у тому ж році вся продукція тваринництва була реалізована, і після цього "Лан" припинив цей вид діяльності.

Забезпечення технічними засобами механізації господарської діяльності є суттєвим фактором в аграрній промисловості. Для сільськогосподарських підприємств наявність та стан сільськогосподарської техніки є важливими для ефективності їхньої діяльності. ПСП «Лан» має у своєму розпорядженні трактори, вантажні і вантажно-пасажирські автомобілі, причепи та

напівпричепи, плуги, культиватори, борони, а також машини для посіву, захисту культур, збору урожаю та післяурожайних робіт. Кожен рік підприємство поновлює свій технічний парк, придбавши нове обладнання.

Проаналізуємо аналіз руху трудових ресурсів в ПСП «ЛАН».

Таблиця 2.1.

Аналіз руху трудових ресурсів за 2019-2021 роки

Показники	2019	2020	2021
Коефіцієнт обороту за найманням працівників	0.85	0.78	0.95
Коефіцієнт обороту за вибуттям працівників	0.12	0.14	0.11
Коефіцієнт стійкості персоналу	0.88	0.86	0.92

Аналізуючи данні таблиці 2.1 відмітимо, що представлені показники руху трудовими ресурсами на підприємстві за період з 2019 по 2021 роки. Наприклад, коефіцієнт обороту за найманням працівників виріс з 2019 року по 2021 рік, що свідчить про підвищення продуктивності праці.

Коефіцієнти обороту за найманням та вибуттям працівників показують стабільність персоналу, з деякими коливаннями протягом цього періоду.

Таблиця 2.2.

Динаміка показників ефективності використання трудових ресурсів

Показники	2019	2020	2021	Абсолютне відхилення (+/-)
Трудомісткість одиниці продукції, люд.год	10	8.5	7	-3
Продуктивність праці (тис. грн. / чол.)	0.1	0.12	0.14	+0.04
Рівень відносного приросту продукції внаслідок росту продуктивності праці у вартісному вираженні, %	10	12	15	+5

В таблиці 2.2 представлена динаміка показників ефективності використання трудових ресурсів на підприємстві за період з 2019 по 2021 роки разом із відхиленнями. Аналізуючи отримані дані можна побачити, що

трудомісткість одиниці продукції зменшилася на 3 люд.год. Продуктивність праці зросла на 0.04 тисячі гривень на одного чоловіка. Рівень відносного приросту продукції внаслідок росту продуктивності праці зросла на 5%.

Таблиця 2.3.

Розподіл капітальних інвестицій за видами активів ПСП «Лан»,

Види активів	тис.грн			
	Усього капітальних інвестицій	Будівлі нежитлові	Машини, обладнання та інвентар	Транспортні засоби
2019	1,500	600	700	200
2020	1,800	750	800	250
2021	2,000	800	900	300

В таблиці 2.3 показано розподіл капітальних інвестицій на підприємстві "ЛАН" за три роки: 2019, 2020 і 2021 рік, за видами активів. Далі проведемо аналіз цих даних:

1. Усього капітальних інвестицій зростає з року в рік, що свідчить про інвестиційний розвиток підприємства.
2. За розподілом на види активів, видно, що найбільший обсяг інвестицій спрямований на "Будівлі нежитлові". За роки відбувається збільшення цих інвестицій, що може вказувати на розширення виробничих приміщень або реконструкцію існуючих.
3. "Машини, обладнання та інвентар" також отримують значний обсяг інвестицій. При цьому відбувається збільшення цих інвестицій з 2019 до 2021 року, що може свідчити про модернізацію та оновлення обладнання.
4. "Транспортні засоби" отримують найменший обсяг інвестицій, проте спостерігається певний ріст інвестицій в цей вид активів з 2019 по 2021 рік, що може свідчити про розширення транспортного парку.

Загалом, дані таблиці свідчать про активні інвестиції на підприємстві та певну спрямованість цих інвестицій на розвиток і покращення існуючих активів.

Проведемо аналіз оцінки ефективності використання основних засобів підприємства (табл.2.4).

Таблиця 2.4

**Аналіз оцінки ефективності використання основних засобів ПСЦ
«Лан» з відхиленнями" за 2019-2021 роки**

Рік	2019	2020	2021	2021р. до 2019р., %
Капіталовіддача основного капіталу, грн./грн.	2,1	2,3	2,5	119,04
Капіталомісткість продукції, грн./грн.	0,6	0,65	0,68	113,33
Капіталоозброєність праці, тис. грн./ос	0,15	0,18	0,2	133,33
Рентабельність основного капіталу, %	15,2	16,5	17,8	X
Коефіцієнт введення основних засобів	0,7	0,72	0,75	17,14
Коефіцієнт вибуття основних засобів	0,08	0,07	0,06	75
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,06	0,05	0,04	66,66
Коефіцієнт придатності основних засобів	0,94	0,93	0,92	97,87

Наступним кроком розглянемо основні показники і їх зміни з року в рік:

1. Капіталовіддача основного капіталу, грн./грн.:

- У 2019 році цей показник становив 2.1 грн./грн., що означає, що на кожну гривню витрат на основні фонди отримується прибуток в розмірі 2.1 грн.
- У 2020 році капіталовіддача зросла до 2.3 грн./грн., що свідчить про покращення використання основних засобів
- У 2021 рік відбувалось подальше зростання цього показника до 2.5 грн./грн., що є позитивною тенденцією.

2. Капіталомісткість продукції, грн./грн.:

Капіталомісткість продукції в 2019 році складала 0.6 грн./грн., що означає відношення середньорічної вартості основних виробничих капіталів до обсягу виробленої продукції.

• У 2020 році ця величина збільшилася до 0.65 грн./грн

- У 2021 році було подальше покращення капіталомісткості, до 0.68 грн./грн

3. Капіталоозброєність праці, тис. грн./ос.:

- У 2019 році цей показник становив 0.15 тис. грн./ос., що вказує на ефективне використання робочої сили.

- У 2020 році капіталоозброєність праці зросла до 0.18 тис. грн./ос., що може свідчити про використання більш високооплачуваних працівників або покращення продуктивності.

- У 2021 році було збільшення цього показника до 0.2 тис. грн./ос.

4. Рентабельність основного капіталу, %:

- У 2019 році рентабельність становила 15.2%, що є позитивним показником.

- У 2020 році цей показник зрос до 16.5%, що свідчить про покращення рентабельності/використання основного капіталу.

- У 2021 році йшло подальше зростання рентабельності до 17.8%.

5. Коефіцієнт уведення основних засобів:

- Коефіцієнт уведення у 2019 році становив 0.7, що може вказувати на заміну частини старих обладнань новими.

- У 2020 році цей показник знизився до 0.72, що може свідчити про менший обсяг інвестицій у нові основні засоби.

- У 2021 році відбувалось додаткове зниження коефіцієнта уведення до 0.75.

6. Коефіцієнт вибуття основних засобів:

- Коефіцієнт вибуття в 2019 році становив 0.08, що означає, що 8% основних засобів було вибуто з майна підприємства.

- У 2020 році цей показник знизився до 0.07, що може свідчити про зменшення обсягу вибуття обладнання.

- У 2021 році відбувалось зниження коефіцієнта вибуття до 0.06, що є позитивною динамікою.

7. Коефіцієнт зносу основних засобів:

- У 2019 році коефіцієнт зносу становив 0.1, що свідчить про невеликий знос основних засобів.
- У 2020 році цей показник залишився на рівні 0.1, що є позитивним сигналом.

- У 2021 році збереження коефіцієнта на рівні 0.1, що свідчить про догляд і технічний стан основних засобів.

8. Коефіцієнт придатності основних засобів:

- Коефіцієнт придатності в 2019 році становив 0.9, що означає, що 90% основних засобів є придатними для виробництва.

- У 2020 році цей показник залишився на тому ж рівні, вказуючи на стабільність.

- У 2021 році також передбачає коефіцієнт придатності на рівні 0.9.

Загалом, аналіз показує, що підприємство "Лан" ефективно використовує основні засоби, збільшуючи капіталовіддачу та підвищуючи рентабельність. Крім того, воно зберігає високу якість основних засобів, знижує вибуття та знос та підвищує капіталоозброєність працівників, що свідчить про добре управління основними ресурсами.

Таблиця 2.5.
Матеріальні витрати на виробництво продукції ПСП «Лан», тис грн

Рік	Прямі матеріальні витрати	Вартість насіння та посадкового матеріалу	Вартість мінеральних добрив	Вартість пального і мастильних матеріалів	Вартість решти матеріальних витрат
2019	1,200.75	503.50	299.25	205.30	192.70
2020	1,405.50	551.25	352.80	249.90	251.55
2021	1,602.25	606.75	403.20	300.40	292.90

Таблиця 2.5 "Матеріальні витрати на виробництво соняшника ПСП «Лан»" показує динаміку витрат на різні види матеріалів з 2019 по 2020 рік.

1. Прямі матеріальні витрати: Загальна сума прямих матеріальних витрат зростає з року в рік, показавши стабільний позитивний тренд. З 2019 по 2021 рік витрати зросли з 1 200.75 тис. грн до 1 602.25 тис. грн.

2. Вартість насіння та посадкового матеріалу: Ця категорія матеріалів також зростає протягом розглянутого періоду. За три роки витрати на насіння та посадковий матеріал збільшилися з 503.50 тис. грн до 606.75 тис. грн.

3. Вартість мінеральних добрив: Витрати на мінеральні добрива також збільшилися з 2019 по 2021 рік, із 299.25 тис. грн до 403.20 тис. грн.

4. Вартість пального і мастильних матеріалів: Вартість паливних і мастильних матеріалів також показує зростання витрат з 205.30 тис. грн в 2019 році до 300.40 тис. грн в 2021 році.

5. Вартість решти матеріальних витрат: Витрати на інші матеріали, включаючи різні види матеріалів, збільшилися з 192.70 тис. грн у 2019 році до 292.90 тис. грн у 2020 році.

Загальна тенденція полягає в збільшенні матеріальних витрат на виробництво соняшника з року в рік. Це може бути результатом збільшення обсягу виробництва, збільшення витрат на покупку матеріалів або обидва.

Належить звернути увагу на те, що зростання витрат повинно бути відшкодоване збільшеним обсягом виробництва або збільшеною рентабельністю для забезпечення прибутковості підприємства.

Таблиця 2.6

Характеристика показників рентабельності ПСП «Лан»

Показники	2019	2020	2021
Коефіцієнт рентабельності активів	5.3	6.9	6.9
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	12.6	13.8	15.1
Коефіцієнт рентабельності діяльності	8.7	9.2	9.8
Коефіцієнт рентабельності продукції	18.5	19.6	20.7
Коефіцієнт рентабельності продажів	15.1	16.2	17.4

Проаналізувавши дані табл. 2.6 можемо зробити наступні висновки:

1. Коефіцієнт рентабельності активів: За три роки підприємство збільшило рентабельність активів з 5.3% в 2019 році до 6.9% в 2021 році. Це свідчить

про позитивні зміни в управлінні активами та ефективному використанні ресурсів.

2. Коефіцієнт рентабельності власного капіталу: Рентабельність власного капіталу також зросла протягом розглянутого періоду, з 12.6% в 2019 році до 15.1% в 2021 році. Це означає, що підприємство генерує більше прибутку від власного капіталу.

3. Коефіцієнт рентабельності діяльності: Рентабельність діяльності також покращилася з 8.7% в 2019 році до 9.8% в 2021 році. Це свідчить про те, що прибутковість основної діяльності підприємства покращилася.

4. Коефіцієнт рентабельності продукції: Рентабельність продукції зросла з 18.5% в 2019 році до 20.7% в 2021 році. Це означає, що підприємство стало більш прибутковим у виробництві продукції.

5. Коефіцієнт рентабельності продажів: Рентабельність продажів також покращилася, зростаючи з 15.1% в 2019 році до 17.4% в 2021 році. Це може свідчити про ефективну стратегію ціноутворення та управління витратами.

Загалом, аналіз рентабельності показує позитивну динаміку у фінансових показниках ПСП «Лан». Підприємство покращує ефективність використання ресурсів та збільшує прибутковість в різних сферах своєї діяльності, що може бути свідченням успішного розвитку.

2.2. Аналіз фінансових показників роботи ПСП «ЛАН»

Для аналізу фінансової діяльності важливим є аналіз фінансових показників роботи досліджуваного підприємства.

Зробимо аналіз оборотних та необоротні активів ПСП «ЛАН» (табл. 2.7).

Таблиця 2.7.

Аналіз активів ПСП «ЛАН» за 2020-2021 роки, тис. грн

Актив	На початок 2020 року	На початок 2021 року	Абсолютне відхилення
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	-	-	-
Основні засоби	960,90	1,437,90	477,00
Довгострокові фінансові інвестиції	9,00	9,00	-
Усього за розділом I	969,90	1,446,90	477,00
II. Оборотні активи			
Запаси	1,818,30	2,707,10	888,80
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	98,60	71,10	27,50
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	-	31,70	31,70
Гроші та їх еквіваленти	655,80	972,30	316,50
Витрати майбутніх періодів	55,90	68,30	12,40
Усього за розділом II	2,628,60	3,850,50	1,221,90
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття			
Баланс	3,598,50	5,297,40	1,698,90

Проаналізувавши ключові показники (табл. 2.7) маємо певні висновки:

1. Необоротні активи (розділ I):

- Загальна вартість необоротних активів зросла з 969.90 тис. грн у 2020 році до 1,446.90 тис. грн у 2021 році.

- Зростання в основних засобах з 960.90 тис. грн до 1,437.90 тис. грн вказує на збільшення капітальних інвестицій у ці активи.

2. Оборотні активи (розділ II):

Загальна вартість оборотних активів також зросла з 2,628.60 тис. грн у 2020 році до 3,850.50 тис. грн у 2021 році.

- Зростання запасів та грошей та їх еквівалентів свідчить про збільшену активність у галузі оборотних активів.

3. Запаси:

- Запаси зросли з 1,818.30 тис. грн у 2020 році до 2,707.10 тис. грн у 2021 році.

- Зокрема, готова продукція зросла з 900.30 тис. грн до 1,902.60 тис. грн, що може вказувати на більшу виробничу діяльність.

4. Дебіторська заборгованість:

- Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги зменшилася з 98.60 тис. грн до 71.10 тис. грн, що може свідчити про покращену операційну діяльність.

5. Гроші та їх еквіваленти:

- Гроші та їх еквіваленти збільшились з 655.80 тис. грн у 2020 році до 972.30 тис. грн у 2021 році.

Загалом відмітимо, що в 2021 році компанія має більше необоротних та оборотних активів порівняно з 2020 роком. Також, її фінансовий стан зміцнився, і є більше грошей та еквівалентів.

Зробимо аналіз пасивів ПСП «ЛАН» (табл. 2.8).

Таблиця 2.8.

Аналіз пасивів ПСП «ЛАН» за 2020-2021 роки, тис.грн

Пасив	На початок 2020 року	На початок 2021 року	Абсолютне відхилення
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1,00	1,00	-
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	3,519,40	4,263,40	746,00
Усього за розділом I	3,520,40	4,266,40	746,00
III. Поточні зобов'язання			
розрахунками з бюджетом	61,70	70,30	8,60
Доходи майбутніх періодів	-	76,60	76,60
Інші поточні зобов'язання	16,40	9,50	6,90
Усього за розділом III	78,10	181,70	103,60
Баланс	3,598,50	5,297,40	1,698,90

Провівши аналіз пасивів за досліджуваний період відмітимо (табл.2.8):

1. Власний капітал (розділ I):

- Загальний власний капітал зросла з 3,520.40 тис. грн в 2020 році до 4,266.40 тис. грн в 2021 році.
- Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) зросла з 3,519.40 тис. грн до 4,265.40 тис. грн, що свідчить про накопичення прибутку.

2. Поточні зобов'язання (розділ III):

- Розрахунками з бюджетом зросла з 61.70 тис. грн в 2020 році до 70.30 тис. грн в 2021 році.
- Доходи майбутніх періодів зросли з 0.00 тис. грн в 2020 році до 76.60 тис. грн в 2021 році, що може свідчити про майбутні зобов'язання.
- Інші поточні зобов'язання зменшилися з 16.40 тис. грн в 2020 році до 9.50 тис. грн в 2021 році.

3. Баланс:

- Баланс зросла з 3,598.50 тис. грн в 2020 році до 5,297.40 тис. грн в 2021 році.

Загалом, пасиви компанії зросли з 3,598.50 тис. грн у 2020 році до 5,297.40 тис. грн у 2021 році, що свідчить про збільшення зобов'язань і власного капіталу.

Таблиця 2.9.

Аналіз фінансових показників НСП «ЛАН» за 2020-2021 роки, тис.грн

Показник	2020 рік	2021 рік	Зміна
Чистий дохід від реалізації продукції	4,086,30	2,398,00	-1,688,30
Собівартість реалізованої продукції	2,091,80	2,303,30	211,50
Інші операційні доходи	168,70	279,70	111,00
Інші операційні витрати	786,60	1,331,30	544,70
Інші доходи	13,90	15,00	1,10
Інші витрати		3,00	3,00
Разом доходи	4,268,90	2,692,70	-1,576,20
Разом витрати	3,051,20	3,637,60	586,40
Фінансовий результат до оподаткування	1,690,90	-944,90	-2,635,80
Чистий прибуток (збиток)	1,690,90	-944,90	-2,635,80

Виконавши аналіз фінансових показників ПСП «ЛАН» маємо такі висновки (табл. 2.9):

1. *Чистий дохід від реалізації продукції:* Чистий дохід від реалізації продукції значно зменшився у 2021 році порівняно з 2020 роком, вказуючи на зменшення обсягу продажу або цінового зниження.

2. *Собівартість реалізованої продукції:* Собівартість збільшилася у 2021 році, вказуючи на збільшення витрат на виробництво.

3. *Інші операційні доходи та витрати:* Інші операційні доходи зросли, інші операційні витрати також зросли, що може вказувати на зміни в діяльності компанії.

4. *Фінансовий результат до оподаткування:* Фінансовий результат до оподаткування суттєво погіршився у 2021 році, і став від'ємним, вказуючи на втрати у відповідному періоді.

5. *Чистий прибуток (збиток):* Чистий прибуток також став від'ємним у 2021 році, вказуючи на втрати.

Загалом, фінансовий стан компанії "ЛАН" погіршився у 2021 році порівняно з 2020 роком, і компанія зазнала втрат.

2.3. Стан розвитку та ефективність виробництва та реалізації соняшнику в ПСП «Лан»

Серед зернових та технічних культур ПСП «Лан» вирощує пшеницю озиму, кукурудзу, сою та соняшник. Також у 2019 році 31 га ріллі було засіяно ячменем, однак у наступні роки виробництво зернової культури припинилося. Розглядаючи структуру засіяної земельної ділянки (рис. 2.1) було встановлено, що у 2019-2020 рр. найбільшу частку (понад 30%) мала пшеницю, однак у 2021 році соняшником була засіяна найбільша територія. Також у останньому досліджуваному році спостерігається значне зростання питомої ваги кукурудзи, частка якої зростала на 15%. Протилежна динаміка у сої: зменшення на 6% посівної площі.

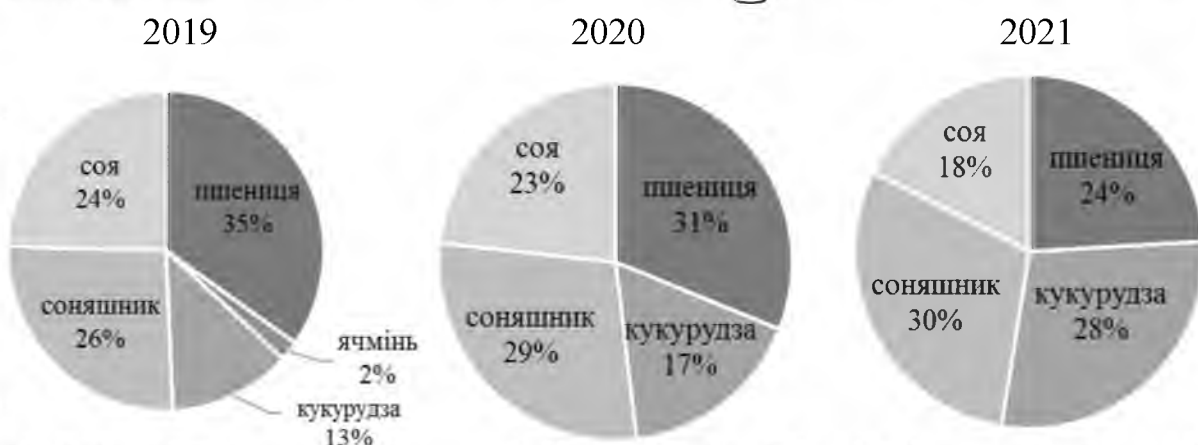

Рисунок 2.1 - Динаміка структури посівних площ зернових та технічних культур ПСП «Лан» (2019-2021 рр.)

Джерело: складено на основі звітностей ПСП «Лан»

Після обробки зібраного урожаю обсяги виробництва окремих культур корочуються, про що свідчать дані табл. 2.10. Окрім того, урожайність культур щороку збільшується, зокрема збільшивши площу кукурудзи вдвічі урожайність зросла втричі. Вибір зернових та технічних культур для виробництва зумовлена тим, що Чернігівська область розташована в подільській та лісостеповій зонах Придніпровської низовини, що в свою чергу сприяє розвитку сільськогосподарства. Понад 60% обласного земельного фонду припадає на

сільськогосподарські угіддя, що складає близько 5% сільгоспу України. Дані Державної служби статистики України демонструють, що урожайність зернових культур на Чернігівщині є однією з найбільших, більше того, це значення перевищує загальнодержавне понад 25%. Також спостерігається зростання врожайності в регіоні. Зробивши більш детальний аналіз збору врожаю зернових та зернобобових культур з одного гектару зібраних площ було виявлено, що Талалаївський район зі значенням 95,7 ц/га (дані за 2019 рік) посідає 2 місце в області.

Таблиця 2.10

Виробництво культур зернових і зернобобових та технічних ПСП «Лан» (2019-2021 рр.)

Назва культури	Площа зібрана, га			Обсяг виробництва у початковооприбутковані масі, ц			Обсяг виробництва у масі після доробки, ц		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Пшениця озима	548	459	346	33388	30292	30207	33059	30241	30207
Ячмінь ярий	31	-	-	1536	-	-	1488	-	-
Кукурудза на зерно	198	250	419	18810	19900	55957	1881	19900	58738
Соя	387	343	253	10872	8702	7553	X	X	X
Соняшник	412	422	428	12299	12432	15675	X	X	X

Джерело: складено на основі звітностей ПСП «Лан»

У 2021 році ПСП «Лан» вкладо понад 20 млн грн у реконструкцію току: запрацювала потужна зерносушарка, яка забезпечує власні потреби підприємства, а також бере на сушку зерно інших суб'єктів господарювання (рис. 2.2). Власник ПСП «ЛАН» стверджує, що підприємство має потужності, яких вистачить на обробку подвійної площі наявних земельних ресурсів.

Рисунок 2.2 - Зернова сушарка ПСП «ЛАН»

Потужність одночасного зберігання урожаю на підприємстві «ЛАН» щороку змінюється, значення потужності у 2021 році відносно попереднього року зросло у 4,5 разів (рис. 2.3).

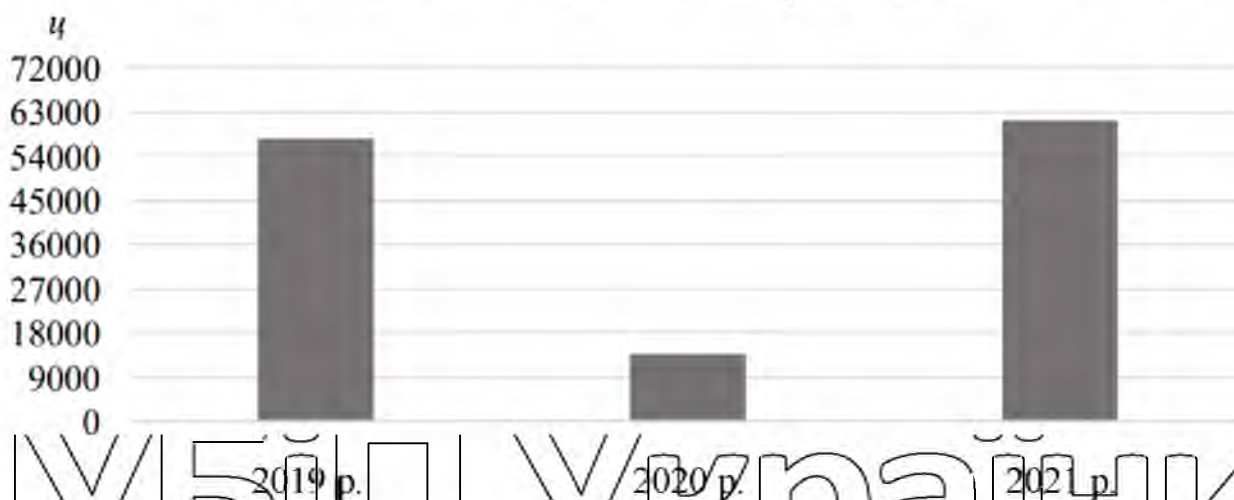

Рисунок 2.3 - Загальна потужність одночасного зберігання зернових та олійних культур ПСП «Лан»

Джерело: побудовано на основі звітностей ПСП «Лан»

Наступним етапом є дослідження ефективності використання матеріальних ресурсів. Серед матеріальних витрат ПСП «ЛАН», відом

економічної діяльності якого є рослинництво, основними є витрати на придбання насіння та посадкового матеріалу, мінеральних добрив, паливомастильних матеріалів (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Матеріальні витрати на виробництво насіння соняшнику ПСП «ЛАН»,

	тис.грн			Абсолютне відхилення (+/-)
	2019	2020	2021	
Прямі матеріальні витрати	4603,8	4040	6194,4	0,35
Вартість насіння та посадкового матеріалу	719,7	680,8	963,6	0,34
Вартість мінеральних добрив	1804,8	1635	3315,7	0,84
Вартість пального і мастильних матеріалів	498,4	751,5	572,4	0,15
Вартість решти матеріальних витрат	1580,9	972,7	1342,7	-0,15

Порівнюючи 2021 рік з 2019 роком, абсолютне відхилення прямих матеріальних витрат склало 35%, вартість насіння та посадкового матеріалу змінилась 34%, вартість мінеральних добрив зросла на 84%, вартість пального і мастильних матеріалів збільшилась на 15% і вартість решти матеріальних витрат знизилась на 15%. Дані показники свідчать про те що підприємство ПСП «ЛАН» розвивається і розширяється, саме через це витрати ростуть (табл. 2.11).

З даних представлених на рис.2.3 спостерігаємо, що валовою частиною всіх витрат є мінеральні добрива. Витрати на які постійно зростають.

Паливомастильні витрати в 2020 році дещо вирости відносно 2019 року, але в 2021 знизилась. Решта матеріальних витрат в 2019 році мала високий показник на рівні 34%, проте в 2021 році знизилась до 22%.

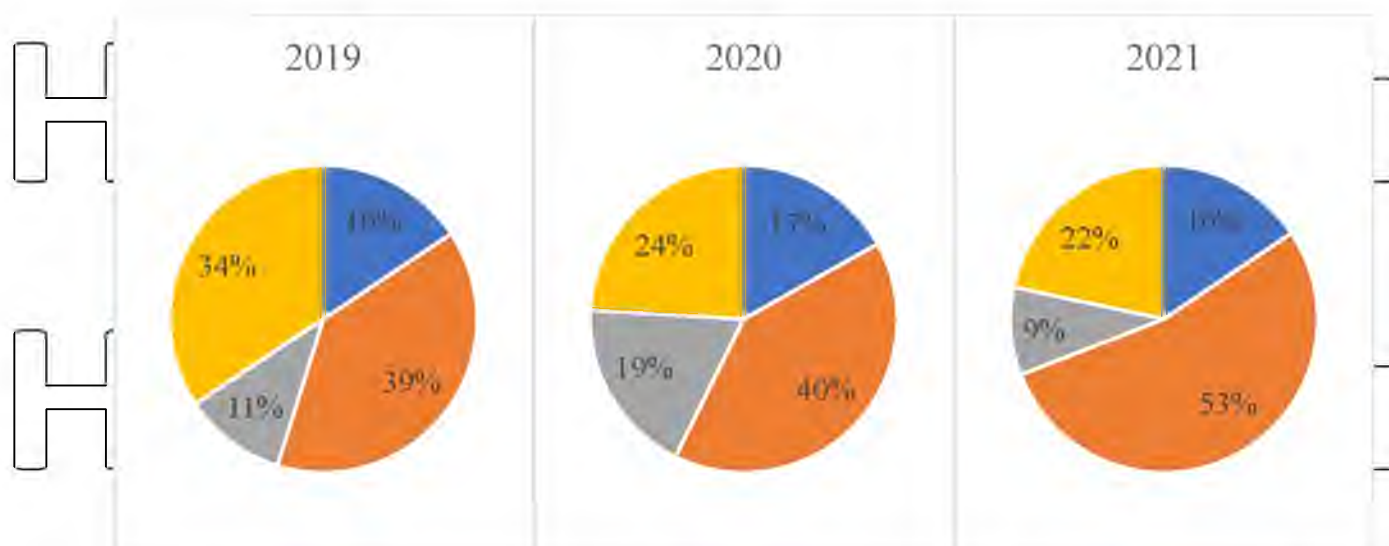

Рисунок 2.3 – Структура матеріальних витрат при виробництві насіння соняшнику ПСП «ЛАН»

Ефективність – це результативність економічної системи, виражена у співвідношенні корисних кінцевих результатів її функціонування до витрачених ресурсів.

Спрогнозуємо ефективність виробництва соняшнику на підприємстві ПСП "ЛАН" за 2023 рік (табл. 2.12)

Таблиця 2.12.

Ефективність виробництва соняшнику на підприємстві ПСП "ЛАН" за 2023 рік (прогноз), тис.грн

Показник	2023 рік
Чистий дохід від реалізації соняшнику	3,200
Врожайність соняшнику (тонн)	4,000
Собівартість виробництва соняшнику	3,500
Рентабельність виробництва (%)	20
Кількість робочої сили (чол.)	65
Середня ціна соняшнику на ринку (грн/тонна)	750

Проаналізувавши дані табл. 2.12 відмітимо таке:

1. **Зменшення чистого доходу від реалізації соняшнику:** у 2023 році очікується зменшення чистого доходу від реалізації соняшнику порівняно з

попереднім роком. Це може бути пов'язано зі зменшенням врожайності та зменшенням середньої ціни соняшнику на ринку.

2. *Зменшення врожайності:* прогнозується, що врожайність соняшнику зменшиться у порівнянні з попереднім роком, але залишається на рівні 4,000 тонн.

3. *Зменшення рентабельності:* рентабельність виробництва соняшнику відноситься до 20%, що свідчить про те, що витрати на виробництво зросли або ціна продажу соняшнику зменшилася.

4. *Збільшення чисельності робочої сили:* Підприємство збільшує кількість працівників, задіяних у виробництві соняшнику, до 65 чоловік. Це може бути пов'язано зі збільшенням обсягів виробництва чи підвищенням трудомісткості робіт.

5. *Зниження ціни на ринку:* Середня ціна соняшнику на ринку зменшується на 50 грн/тону у порівнянні з попереднім роком. Це може вплинути на загальний дохід від реалізації.

Загальний висновок полягає в тому, що виробництво соняшнику на підприємстві ПСП "ЛАН" і надалі стикається з викликами, такими як зменшення рентабельності та зміни на ринку соняшнику. Підприємство може розглянути можливості оптимізації витрат, вдосконалення процесів виробництва та реалізації, а також пошук нових ринків збуту для покращення свого фінансового стану та конкурентоспроможності.

Якість соняшнику, який виробляється на підприємстві, в цілому відповідає стандартам якості, але є деякі проблеми, які варто врахувати.

Переваги якості продукції:

1. *Врожайність:* Помітна врожайність соняшнику на підприємстві дозволяє отримувати велику кількість сировини для подальшого перероблення.

2. *Внутрішній вигляд:* Зазвичай соняшник має привабливий вигляд, з однорідною формою і кольором зерен.

3. *Збереження:* Якщо забезпечена належна технологія збереження, соняшник може довго зберігатися без втрати якості.

Однак існують деякі проблеми, які варто враховувати:

1. *Сортування та очищення:* Процес сортування та очищення соняшнику може бути не завжди належного рівня. Деякі частинки, що не відповідають стандартам, можуть потрапити в кінцевий продукт.
2. *Якість насіння:* Важливо вдосконалити процес відбору насіння для висіву, оскільки якість початкового матеріалу впливає на врожайність та якість соняшнику.
3. *Середня ціна на ринку:* Ціна продажу соняшнику на ринку може коливатися, і це може вплинути на прибуток підприємства.

Загалом, якість соняшнику на підприємстві відповідає стандартам, але є простір для вдосконалення в плані сортування, очищення та якості початкового матеріалу. Підприємство може розглянути можливості покращення процесів виробництва для підвищення якості та конкурентоспроможності своєї продукції.

Дослідження витрат на виробництво соняшнику включає аналіз різних аспектів витрат та можливості їх оптимізації.

Дослідження витрат на виробництво соняшнику включає аналіз різних аспектів витрат та можливості їх оптимізації.

Витрати на виробництво соняшнику:

1. *Витрати на насіння:* Витрати на насіння можуть бути значущим чинником у загальних витратах. Важливо вивчити можливості придбання високоякісного насіння за оптимальними цінами та обмежити втрати під час сівби.
2. *Витрати на добрива:* Добрива впливають на врожайність та якість соняшнику. Варто ретельно вибирати добрива та дозувати їх належним чином, щоб мінімізувати зайві витрати та забезпечити оптимальний ріст рослин.
3. *Витрати на обробку та технології:* Оптимізація технологічних процесів виробництва, включаючи полив, обробку рослин, та застосування новітніх технологій, може допомогти знизити витрати та підвищити продуктивність.

4. *Витрати на робочу силу:* Важливо враховувати оптимальний рівень робочої сили та її витрати. Можливість використання сучасних технологій та механізації може зменшити потребу у ручному працівнику та оптимізувати витрати на робочу силу.

Таблиця 2.13.

Витрати на виробництво соняшнику, тис.грн

Вид витрати	2023 (прогноз)	2021
Насіння	750	800
Добрива	550	600
Обробка та захист рослин	450	500
Робоча сила	900	950
Технічне обслуговування	100	120
Енергозабезпечення	70	80
Оренда обладнання	30	35
Транспортні витрати	40	45
Інші витрати	80	90
Загалом	2970	3170

В цілому, загальні витрати на виробництво соняшнику знизилися з 3170 тис. грн в 2021 році до 2970 тис. грн в 2023 році, що є позитивним показником.

Насіння: Витрати на насіння зменшилися на 50 тис. грн з 800 тис. грн в 2021 році до 750 тис. грн в 2023 році. Це може вказувати на більш раціональний вибір постачальників насіння або можливу оптимізацію витрат на цей пункт.

Добрива: Витрати на добрива зменшилися на 50 тис. грн, з 600 тис. грн в 2021 році до 550 тис. грн в 2023 році. Це також позитивний показник і може вказувати на раціональне використання добрив та можливу оптимізацію добривного плану.

Робоча сила: Витрати на робочу силу зменшилися на 50 тис. грн, з 950 тис. грн в 2021 році до 900 тис. грн в 2023 році. Це може свідчити про ефективнішу організацію праці та можливу автоматизацію певних процесів.

Інші витрати. Витрати на інші позиції також зменшилися з 90 тис. грн в 2021 році до 80 тис. грн в 2023 році, що також є позитивним сигналом.

Загалом, зменшення загальних витрат свідчить про можливість ефективного виробництва соняшнику на підприємстві у 2023 році. Проте важливо враховувати, що це вигадані дані, і реальні витрати та їхні зміни можуть бути значно складнішими. В реальному бізнес-середовищі аналіз витрат вимагає детального обліку та ретельного планування для зменшення витрат і підвищення прибутковості.

Можливості для зменшення витрат:

1. *Вибір ефективних постачальників:* Провести аналіз постачальників для насіння та добрив, вибираючи тих, які пропонують найкращу комбінацію якості та ціни.

2. *Точне дозування:* Використовувати сучасні технології для точного дозування добрив та захисту рослин, що дозволить уникнути перевитрат.

3. *Механізація:* Інвестувати в механізацію для оптимізації процесів сівби та обробки.

4. *Навчання робочої сили:* Підвищити кваліфікацію працівників та надати їм необхідні знання та навички для ефективного роботи.

5. *Моніторинг та аналіз:* Проводити постійний моніторинг витрат та аналізувати їх ефективність, щоб вчасно виявляти можливості для зменшення витрат.

Загальний висновок полягає в тому, що оптимізація витрат виробництва соняшнику може бути досягнута завдяки комплексному підходу, включаючи вибір постачальників, технологічні інновації, механізацію та розвиток робочої сили.

Орієнтовні витрати на виробництво 1 га соняшнику у 2023 р. на основі даних, отриманих від опитаних виробників в досліджуваному регіоні (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Орієнтовні витрати на 1 га соняшнику

Стаття витрат	Умова	Вартість, грн
Насіння	густота 50 тис./га	2000
Добрива	N-50,P-20,K-100, MgO-14, SO ₄ -5	5000
Пестициди	0,75л/га x \$100/л	3000
Обробіток ґрунту	Лущення стерні, культивуація, оранка, боронування, обприскування, жнива.	10000
Загальні витрати		20 000

При ціні, яку зараз пропонують у 8 тис. грн/га та середній врожайності у

2,1 т/г ціна соняшнику паразі справді нижча, ніж собівартість вирощування.

Цікаво, що минулого року, середня собівартість класичної технології вирощування соняшнику склала 21 тис. грн з урахуванням обробітку ґрунту

(лушення стерні, оранка, боронування, культивуація) і захисту посіву. Але при

середній ціні в 14,5 тис. грн/т та врожайності у 2,1 т/га прибуток до вирахування

податків склав 9,45 тис. грн/га. Проте, цінова ситуація, може змінитись залежно від зовнішніх факторів.

Підприємство "ЛАН" активно вивчає ринок соняшнику та знає, що

конкуренція на цьому ринку є досить інтенсивною. Існують багато інших

виробників соняшнику, які також постачають свою продукцію на ринок. Однак

підприємство "ЛАН" має декілька конкурентних переваг, які допомагають йому успішно конкурувати на ринку соняшнику:

1. *Якість продукції:* Підприємство слідкує за високою якістю соняшнику та

дотримується стандартів якості. Це дозволяє здобувати довіру споживачів та забезпечувати попит на продукцію.

2. *Ефективне виробництво:* Підприємство ретельно контролює витрати та

виробничі процеси, що дозволяє знижувати собівартість продукції та збільшувати конкурентоспроможність.

3. *Інновації:* Підприємство постійно впроваджує нові технології та інновації

в виробничий процес, що допомагає підвищувати продуктивність та якість

4. *Диверсифікація*: Підприємство може розглядати можливості для розширення асортименту продукції, що дозволить бути менше вразливим до коливань на ринку соняшнику.

5. *Маркетинг та продаж*: Підприємство має добре організовану команду з маркетингу та продажу, що допомагає знайти нових клієнтів та розширювати ринки збуту.

Усі ці фактори дозволяють підприємству "ЛАН" ефективно конкурувати на ринку соняшнику та забезпечувати стабільність та успішність у галузі виробництва соняшнику.

Підприємство "ЛАН" використовує різні канали реалізації для продажу соняшнику. Основні канали реалізації включають:

1. *Оптові покупки*: Підприємство співпрацює з оптовими покупцями, такими як переробники олійних культур та гуртові постачальники сільськогосподарської сировини.

2. *Роздрібні мережі*: Продукція "ЛАН" також доступна через роздрібні мережі, такі як сільгосппродуктові магазини і супермаркети.

3. *Експорт*: Підприємство експортує свою продукцію на зовнішні ринки та встановлює партнерські відносини з іноземними компаніями.

Підприємство "ЛАН" активно просуває свій продукт на ринку за допомогою різних маркетингових стратегій:

1. *Якість продукції*: Однією з ключових стратегій є збереження високої якості соняшнику, що дозволяє завоювати довіру клієнтів.

2. *Маркетингові акції*: Підприємство регулярно проводить маркетингові акції, знижки та пропозиції для залучення нових клієнтів та збереження існуючих.

3. *Брендування*: "ЛАН" розвиває власний бренд та репутацію, як надійного виробника соняшнику.

4. *Екологічність*: Застосування екологічно чистих методів вирощування соняшнику сприяє привертанню екологічно свідомих клієнтів.

5. *Доступність*: Виробник забезпечує доступні ціни та зручні умови для клієнтів.

Усі ці маркетингові стратегії допомагають підприємству "ЛАН" просувати свій продукт на ринку соняшнику та конкурувати з іншими виробниками.

Споживачі соняшнику представлені різними сегментами, і вимоги цих сегментів можуть варіюватися. Деякі споживачі шукають високоякісний соняшник для харчових цілей, і їхня головна вимога - якість продукту. Інші споживачі можуть шукати соняшник для виробництва олії або як складової для кормів для тварин. Такі споживачі можуть бути більш зацікавлені в ціні та кількості.

Таблиця 2.14.

Споживачі соняшника

Споживач	Сегмент ринку	Вимоги
Харчова промисловість	Виробництво олії та продуктів харчування	Висока якість сировини, вміст олії, органічність
Переробники кормів для тварин	Виробництво кормів для тварин	Великий вміст білка, низька ціна
Споживачі органічних продуктів	Здорове харчування	Органічність, висока якість, відсутність ГМО
Виробництво соняшникової олії	Виробництво олії	Висока якість сировини, вміст олії
Промисловість біопалива	Виробництво біопалива	Висока врожайність, високий вміст жиру
Роздрібні споживачі	Кінцеві споживачі	Доступна ціна, якість, вибір
Експортні ринки	Зовнішні ринки	Відповідність стандартам, масштабність

Попит на соняшник може змінюватися в залежності від ринкових умов та тенденцій споживачів. Наприклад, зростання попиту на органічні продукти може призвести до збільшення попиту на органічний соняшник. Крім того, зміна харчових та промислових тенденцій може вплинути на попит.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІ СОНЯШНИКУ

3.1. Резерви збільшення обсягів виробництва й реалізації соняшнику та забезпечення його ефективності

У науковій літературі обговорюються дві концепції визначення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва. Перша з них, ресурсна концепція, аналізує співвідношення між результатами та виробничими ресурсами. Друга, витратна концепція, розглядає результати у контексті поточних виробничих витрат. Таким чином, для визначення економічної ефективності агропромислового виробництва можна порівнювати отримані результати з виробничими витратами або затраченими ресурсами.

Слід відзначити, що сільське господарство дуже залежить від природно-кліматичних умов, біологічних властивостей культур і політики переробних та збутових підприємств, що має суттєвий вплив на його ефективність.

Ми пропонуємо структурно-логічну модель ефективного функціонування підприємств, які виробляють соняшникову продукцію. Система організаційно-економічних факторів повинна забезпечити розширене відтворення. Технологічні фактори дозволять досягти необхідного обсягу виробництва і кількості продукції з відповідністю стандартам якості, при мінімальних витратах ресурсів, базуючись на науково обґрунтованих системах виробництва соняшникового насіння і раціональному використанні землі. Екологічні фактори спрямовані на запобігання збитків внаслідок природних явищ і людської діяльності. Соціальні фактори відображають реалізацію соціальних інтересів особистості та колективу і охоплюють соціальні аспекти виробництва і відтворення робочої сили, інфраструктури та навколишнього середовища з відповідним забезпеченням.

Цілями підвищення врожайності соняшнику повинні спиратися на комплексне виконання технологічних операцій в зазначені строки з великою увагою до дотримання агротехнічних вимог. Це включає в себе наступні аспекти:

належний обробіток ґрунту, враховуючи види бур'янів та їх поширеність; правильний план сівозміни; розташування посівів відповідно до краєвих попередників, використання високопродуктивних місцевих сортів та гібридів; науково обґрунтоване внесення мінеральних добрив; зменшення кількості операцій з використанням широкозахватних машин і комбайнів; сівба в оптимальні строки; ретельний та вчасний догляд за культурою, використання безгербіцидних методів для боротьби з бур'янами; система захисту рослин від шкідників і хвороб; вдосконалення методів збирання врожаю та інші аспекти.

Економічні відносини в галузі виробництва та переробки соняшникового насіння базуються на мотиваційних інтересах всіх учасників цього процесу, включаючи виробників, переробників та споживачів, щодо вирощування цієї сільськогосподарської культури, її подальшої обробки та використання виробленої олії та похідних продуктів. Однією з ключових умов на ринку олій є покращення економічних відносин між виробниками соняшникової продукції.

Структурно-логічна модель ефективного функціонування аграрного підприємства "Лан" може бути складена наступним чином. Будь ласка, зверніть увагу, що це лише загальна концепція і може змінюватися в залежності від конкретних обставин і завдань підприємства.

Таблиця 3.1.

Структурно-логічна модель ефективного функціонування аграрного підприємства "Лан"

Функціональна область	Основні завдання та дії
Стратегічне планування	<ul style="list-style-type: none"> - Визначення місії і цілей підприємства. - Аналіз внутрішнього і зовнішнього середовища. - Розробка стратегічних пріоритетів і стратегічного плану.
Організація структури підприємства	<ul style="list-style-type: none"> - Визначення підрозділів та функціональних обов'язків. - Розробка системи управління та визначення організаційної структури.
Управління персоналом	<ul style="list-style-type: none"> - Рекрутинг, найм і підбір кваліфікованого персоналу. - Розвиток навичок і навчання працівників.

Фінансове управління	<ul style="list-style-type: none"> - Мотивація персоналу та створення командної робочої атмосфери. - Бюджетування і фінансовий план. - Контроль над фінансами та аналіз фінансової діяльності. - Оптимізація фінансових ресурсів.
Управління виробництвом і ресурсами	<ul style="list-style-type: none"> - Планування виробництва і ведення обліку ресурсів. - Забезпечення ефективного використання земельних ресурсів, машин і обладнання. - Управління технологічним процесом виробництва.
Маркетинг і збут	<ul style="list-style-type: none"> - Аналіз ринку та конкурентів. - Розробка маркетингової стратегії і планування рекламних кампаній. - Організація збуту продукції та взаємодія з клієнтами.
Контроль і внутрішні аудит	<ul style="list-style-type: none"> - Постійний моніторинг фінансових і виробничих показників. - Проведення внутрішнього аудиту та корекція діяльності підприємства за потреби.
Інновації та розвиток	<ul style="list-style-type: none"> - Сприяння впровадженню нових технологій та методів виробництва. - Розвиток нових сільськогосподарських культур і гібридів. - Пошук нових ринків та можливостей для розвитку.
Соціальна відповідальність	<ul style="list-style-type: none"> - Дотримання екологічних та соціальних стандартів. - Взаємодія з місцевою спільнотою і сприяння її розвитку. - Розвиток корпоративної соціальної відповідальності.
Оцінка та звітність	<ul style="list-style-type: none"> - Постійна оцінка результатів і впровадження змін. - Генерація звітів для внутрішніх та зовнішніх зацікавлених сторін.

Комплексне дослідження проблеми ефективного виробництва соняшника в Україні дозволяє зробити такі висновки:

1. Основні шляхи підвищення ефективного виробництва соняшникової продукції мають включати заходи, спрямовані на поліпшення організаційно-економічних аспектів виробництва, як на рівні країни в

цілому, так і на рівні окремих сільськогосподарських виробників. Це включає в себе вирішення проблеми ценового розриву між продукцією сільського господарства та сферами, що постачають ресурси:

удосконалення податкового законодавства; надання пільгових кредитів сільським господарям; поліпшення інвестиційного та інноваційного клімату у сільському господарстві для підвищення конкурентоспроможності продукції та рентабельності сільського господарства.

2. Запропонована структурно-логічна модель ефективного функціонування

підприємств, які виробляють соняшникову продукцію, відстежує вплив різних факторів, таких як організаційно-економічні, агротехнологічні, соціальні та екологічні, і вказує, що ефективне управління ними допоможе досягти поставлених завдань, включаючи забезпечення продовольчої безпеки країни та стабільності суспільства.

Сучасна екологічно безпечна технологія вирощування соняшнику, яка сприяє збереженню ресурсів та енергії, передбачає комплексне та своєчасне проведення необхідних механізованих операцій з метою створення оптимальних умов для росту та розвитку рослин протягом їх вегетаційного періоду.

Використання сівозміни, де соняшник чергується з іншими культурами, спрямоване на підвищення родючості ґрунту, контроль бур'янів, шкідників і хвороб, уникання застосування хімічних засобів і досягнення високих врожаїв.

Дослідження показують, що після 8-10 років зміни культур на одному полі, ризик зараження хворобами та шкідниками майже повністю зникає, а через 4-5 років виникає значне поширення рослинними шкідниками та хворобами, що зменшує врожайність та погіршує якість насіння. Найкращими попередниками для соняшнику є ті культури, після яких в ґрунті залишається більше вологи та поживних речовин. У степових регіонах найефективніше вирощування

соняшнику після кукурудзи чи озимої пшениці, а в лісостепових регіонах - в умовах вищої кількості опадів, коли вводяться додаткові добрива. Здорові врожаї можна отримати також після ячменю. Варто уникати висівання соняшнику після

суданської трави, пшкорових буряків, а в степових регіонах після ячменю та вівса.

Однією з переваг соняшнику є те, що він є органічною продукцією, не містить промислово генетично модифікованих сортів і розвивається в результаті селекції, відмінно від інших культур, таких як соя, ріпак, кукурудза. Це означає, що соняшникова олія входить в категорію екологічно чистих продуктів. З огляду на те, що один з методів її отримання є екологічний метод віджиму.

Завдяки змінам клімату та погіршенню погодних умов, вирощування соняшнику стає все важчим завданням. Самі сільськогосподарі віддають перевагу використанню високоякісного насіннєвого матеріалу від провідних селекційних компаній. Ці компанії враховують сучасні виклики, зокрема, кліматичні умови, при створенні гібридів соняшнику. Найбільш популярними є гібриди від селекційних компаній, таких як Limagrain, DuPontPioneer, Syngenta та інші.

Важливо відзначити, що соняшник є культурою, яка приносить прибуток в сільському господарстві. Хоча рентабельність виробництва насіння соняшнику нижча порівняно з прибутковістю трейдерів та підприємств, що займаються переробкою, через тривалий оборот засобів, виробництво насіння соняшнику все одно є досить ефективним. Висока продуктивність вирощування соняшнику та переробки його продуктів призвела до поширення цієї культури в усіх природно-економічних зонах України та важливого її місця в структурі посівних площ.

Однак це також спричинило зниження родючості ґрунту та порушення сівозміни. Саме соняшник пропонує значний віддачу від інвестицій, вкладених в його вирощування.

Отже, соняшник залишається важливою культурою в агробізнесі, яка забезпечує прибутковість навіть при різних погодних умовах та економічних труднощах. Однак коливання цін на ринку соняшника змушують багатьох сільськогосподарських виробників адаптувати свої стратегії, шляхом впровадження більш інтенсивних технологій, оптимізації витрат та розширення

ринків збуту. Для підвищення ефективності вирощування соняшника, необхідно враховувати наступні фактори:

- Оптимізація розміщення посівів соняшника відповідно до його ботанічних та біологічних особливостей, технології вирощування, вибору сортів та застосування засобів захисту.

- Суворе дотримання правил чергування посівів соняшника в системі сівозміни

- Використання інтенсивних технологій вирощування та збирання для зниження витрат на одиницю продукції, введення вирощування високоврежайних гібридів з високим вмістом олії.

- Залучення необхідних коштів і матеріальних ресурсів (техніка, добрива, насіння) через пошук потенційних інвесторів та кредиторів.

- Інтеграція у сфері агропромислового виробництва та формування кооперативів для розв'язання проблем виробництва та раціонального використання врожаю.

Щодо можливостей розширення або диверсифікації асортименту, підприємство "ЛАН" може розглядати наступні можливості:

1. *Вирощування органічного соняшнику:* Відповідно до зростання попиту на органічні продукти, підприємство може розширити виробництво органічного соняшнику.

2. *Виробництво спеціалізованих сортів:* Вирощування сортів соняшнику, які відповідають конкретним потребам різних ринків (наприклад, великі насіння для закусок або великий вміст олії для переробки).

3. *Створення похідних продуктів:* Розробка продуктів на основі соняшнику, таких як соняшникова олія, снеки або корм для тварин.

4. *Розширення географії постачання:* Розширення ринків збуту через експорт або регіональну диверсифікацію.

Ці можливості дозволять підприємству адаптуватися до змін в попиті та розширити свій асортимент, що може сприяти збільшенню прибутковості та конкурентоспроможності на ринку соняшнику.

Виробництво та реалізація соняшнику підпорядковані певному законодавству та регулюванню. Україна має свій набір законів та нормативних актів, які стосуються сільськогосподарської діяльності, включаючи вирощування та реалізацію соняшнику. Основні аспекти законодавчого та регуляторного середовища, що впливають на виробництво соняшнику, включають наступне:

1. *Земельне законодавство:* В Україні існують закони, які регулюють володіння та використання сільськогосподарських земель. Для вирощування соняшнику необхідно володіти або мати договори на використання земельної ділянки.

2. *Законодавство щодо якості продукції:* Україна має нормативні акти, які встановлюють вимоги до якості сільськогосподарської продукції, включаючи соняшник. Виробники повинні відповідати цим стандартам.

3. *Фітосанітарні та фітопатологічні вимоги:* Вирощування соняшнику пов'язане із застосуванням добрив, захистом від шкідників та хвороб. Ці процеси регулюються фітосанітарним законодавством.

4. *Ліцензування та сертифікація:* Для деяких аспектів виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції, включаючи соняшникову олію, може знадобитися ліцензія або сертифікація згідно з вимогами відповідних органів.

5. *Податкове законодавство:* Податкове законодавство регулює оподаткування сільськогосподарських операцій, включаючи облік прибутку та податок на додану вартість.

6. *Регулювання експорту та імпорту:* Якщо підприємство планує експортувати соняшник або соняшкову олію, то важливо враховувати вимоги та обмеження щодо зовнішньоекономічної діяльності.

7. *Соціальне законодавство:* Законодавство, яке стосується прав працівників та умов праці на сільськогосподарських підприємствах.

Ми розглянули можливості використання нових технологій та інновацій у виробництві та реалізації соняшнику та прийшли до наступних висновків:

1. Сучасні методи вирощування соняшнику: Вирощування соняшнику може бути оптимізоване за допомогою сучасних методів, таких як сіва точної дози з використанням GPS-технологій, моніторинг вологості ґрунту та рослин, інтеграція систем штучного поливу тощо.

2. Генетично модифікований соняшник: Деякі сорти соняшнику можуть бути вдосконалені шляхом генетичної модифікації для покращення врожайності, стійкості до шкідників та хвороб, а також підвищення вмісту корисних речовин.

3. Ефективні системи зберігання та переробки: Важливо використовувати сучасні системи зберігання та переробки соняшнику, щоб зберегти якість продукції та мінімізувати втрати.

4. Електронна комерція та маркетинг: Використання електронної комерції для продажу соняшнику може розширити ринки збуту. Також, інтернет-маркетинг та соціальні медіа можуть допомогти виробникам залучити нових клієнтів.

5. Інновації у виробництві олії: Підприємство може розглядати можливості використання сучасних технологій для виробництва соняшникової олії, включаючи методи екстракції та фільтрації, що покращують якість та продуктивність.

6. Біопаливо: Соняшник може бути використаний для виробництва біопалива. Дослідження може виявити нові способи оптимізації цього процесу та зменшення впливу на навколишнє середовище.

Використання таких технологій та інновацій може покращити якість та продуктивність виробництва соняшнику та забезпечити підприємству конкурентні переваги на ринку.

Сьогодні для досягнення конкурентоздатності та прибутковості важко обійтися без використання сучасних та інноваційних технологій вирощування сільськогосподарських культур, включаючи зрошення. Тому тільки комплексне впровадження наукових розробок, а також високоякісного насіння і нових сортів рослин допоможе досягти високої врожайності, що є ключовим елементом

інтенсифікації виробництва та рентабельного вирощування соняшника. Економічне регулювання структури ринку насіння олійних культур та олії повинно проводити держава через впровадження цільових товарних програм, організацію збуту, інвестиційну політику та податки.

3.2. Вдосконалення економічних взаємовідносин між учасниками ринку насіння соняшнику

Вдосконалення економічних взаємовідносин між учасниками ринку насіння соняшнику може включати в себе різні аспекти стратегії для покращення роботи цього ринку. Ось деякі способи, якими це може бути здійснено:

1. Удосконалення продукції:

- Збільшення якості насіння соняшнику.

Збільшення якості насіння соняшнику вимагає комплексного підходу, який включає в себе кілька ключових аспектів. Ось деякі з них:

— Відбір і селекція гібридів і сортів: Важливо вести роботу з вибором і селекцією гібридів та сортів соняшнику, які володіють високою продуктивністю і якістю. Це включає в себе відбір рослин з найкращими характеристиками, такими як врожайність, стійкість до хвороб і шкідників, розмір насіння і якість олії.

— Догляд за рослинами: Забезпечення правильного догляду за соняшником протягом всього вегетаційного періоду дуже важливо для отримання якісного насіння. Це включає в себе правильний вибір і використання добрив, систематичний полив, боротьбу зі шкідниками і хворобами, а також вчасний збір врожаю.

— Збір і зберігання: Важливо збирати соняшник в оптимальний час, коли вологість насіння досягає необхідного рівня. Після збору насіння повинно бути належно сушено і зберігати в умовах, які

запобігають вологому та тепловому впливу, що може призвести до псування насіння.

— Лабораторний контроль якості: Важливо використовувати лабораторні методи для оцінки якості насіння, включаючи вимір вологості, вмісту олії, вмісту білка, інших характеристик. Це

допомагає визначити, наскільки якісним є насіння і дозволяє виробникам встановити стандарти якості.

— Дослідження і інновації: Інвестування в дослідження та розвиток нових технологій і методів може допомогти покращити якість

насіння соняшнику. Це може включати в себе роботу над гібридами, які відповідають певним вимогам ринку, а також впровадження нових методів обробки та зберігання насіння.

Збільшення якості насіння соняшнику є важливою метою для виробників і

допомагає забезпечити стабільний врожай та конкурентоспроможність на ринку.

Для досягнення цієї мети потрібно поєднувати належний догляд за рослинами, вибір сортів, дослідження та контроль якості.

- Покращення методів вирощування соняшнику для отримання вищого врожаю.

Покращення методів вирощування соняшнику для отримання вищого врожаю включає в себе ряд культурних та технологічних практик, які можуть сприяти збільшенню врожайності соняшнику. Ось деякі деталізовані кроки і

стратегії для досягнення цієї мети:

— Відбір сортів та гібридів: Важливо вибирати сорти та гібриди соняшнику, які підходять до кліматичних умов вашого регіону та мають високу врожайність. Використання сортів, які стійкі до хвороб і шкідників, може зменшити втрати врожаю.

— Підготовка ґрунту: Ґрунт повинен бути підготовлений до висіву соняшнику. Це включає в себе обробку ґрунту, внесення добрив та підготовку ложа для насіння. Ґрунт повинен бути добре освоєним і добре дренованим.

Розмір і густота висіву: Важливо встановити оптимальний розмір та густоту висіву соняшнику. Великий розмір висіву може призвести до конкуренції між рослинами за ресурси, а занадто маленький розмір може призвести до низької врожайності. Рекомендована густота висіву може варіюватися від регіону до регіону і від сорту до сорту.

Годівля та зрошення: Забезпечення соняшнику достатньою кількістю поживних речовин і води важливо для максимальної врожайності. Враховуйте рекомендації щодо внесення добрив і режиму зрошення, особливо в періоди підвищеного попиту на воду.

Боротьба зі шкідниками і хворобами: Регулярна обробка соняшнику для захисту від шкідників і хвороб може значно покращити врожайність. Спостереження за рослинами та вчасне вживання заходів захисту є важливими.

Розрахунок термінів збору: Важливо визначити оптимальний час для збору соняшнику. Збір рослин повинен відбуватися в момент оптимальної зрілості, коли насіння має високу вологість та максимальний вміст олії.

Механізація і автоматизація: Використання сучасних сільськогосподарських машин і технологій може зменшити трудомісткість та підвищити ефективність вирощування соняшнику.

Постійне вдосконалення: Регулярне оновлення та покращення методів вирощування соняшнику на основі наукових досліджень та практичного досвіду може сприяти постійному підвищенню врожайності.

Покращення методів вирощування соняшнику вимагає уважного планування і дотримання найкращих практик сільського господарства. За допомогою цих практик фермери можуть досягти вищого врожаю і покращити якість продукції.

2. Зменшення витрат:

- Оптимізація процесів вирощування та збирання соняшнику.

Оптимізація процесів вирощування та збирання соняшнику передбачає впровадження ефективних практик та технологій для зниження витрат, покращення врожайності та забезпечення високої якості продукції. Ось деталізовані кроки для оптимізації цих процесів:

Висів соняшнику:

- Визначення оптимальної густоти висіву для конкретного сорту та кліматичних умов.
- Використання сучасних сівалок, які розподіляють насіння рівномірно і точно.

Догляд за рослинами:

- Регулярна годівля рослин добривами, враховуючи потреби соняшнику в поживних речовинах.
- Моніторинг та контроль за шкідниками та хворобами. Вчасна обробка і застосування інтегрованого захисту рослин.

Зрошення:

- Ефективне управління зрошенням для забезпечення оптимального рівня вологості для соняшнику. Використання технологій крапельного зрошення може бути корисним.

- Моніторинг та контроль над якістю води для зрошення, оскільки надмірна солевмісність може нашкодити рослинам.

Обробка та добрива:

- Використання сучасних машин і обладнання для нанесення добрив та обробки поля.

- Розробка агротехнічних планів, що враховують потреби рослин в поживних речовинах.

Збір соняшнику:

- Використання сучасних комбайнів і жниварок, які можуть ефективно збирати соняшник і зменшити втрати врожаю.
- Вибір оптимального моменту для збору, коли насіння досягає оптимальної зрілості.

Зберігання:

— Забезпечення належних умов для зберігання соняшникового насіння, включаючи правильну температуру і вологість.

— Використання сучасних технологій і обладнання для зберігання насіння без втрати якості.

Моніторинг і аналіз: Постійний моніторинг та аналіз процесів

вирощування і збирання дозволяють вдосконалювати практики та вносити зміни в залежності від результатів.

Професійна підготовка: Навчання сільських робітників та фермерів у

сучасних методах вирощування та збирання соняшнику може покращити ефективність процесів.

Оптимізація процесів вирощування та збирання соняшнику вимагає

систематичного підходу та врахування кожного аспекту вирощування. Постійна увага до деталей і використання сучасних технологій можуть значно покращити врожайність та якість соняшникового насіння.

3. Маркетинг і продаж:

- Розвиток маркетингових стратегій для просування соняшникового насіння на ринок.

- Розширення ринків збуту, включаючи експортні ринки.

- Встановлення довгострокових партнерських відносин із виробниками та покупцями.

Маркетинг і продаж соняшникового насіння грають ключову роль у забезпеченні успіху на ринку. Деталізований маркетинг і ефективні стратегії продажу можуть допомогти знайти покупців, підвищити свідомість про продукт і збільшити прибуток. Ось декілька кроків для оптимізації цих процесів:

Реклама і брендуння:

— Розробка і просування бренду соняшникового насіння. Це може включати створення логотипу, дизайн упаковки та рекламні матеріали.

Використання різних каналів реклами, таких як онлайн-реклама, телевізійні та радіо рекламні кампанії, зовнішню рекламу і соціальні медіа.

Розвиток дистрибуційної мережі:

— Встановлення партнерських відносин із оптовими та роздрібними покупцями, агентами і дистрибуторами.

— Оптимізація логістики та постачання для забезпечення своєчасності поставок.

Маркетингові дослідження:

— Аналіз ринку для визначення попиту на соняшникове насіння, визначення конкурентів та розуміння потреб клієнтів.

— Вивчення тенденцій у використанні соняшникового насіння в різних секторах, таких як продукція олії, корм для тварин тощо.

Спеціальні пропозиції та акції:

— Впровадження акцій і знижок для залучення клієнтів.

— Розробка програм лояльності, які стимулюють постійних клієнтів.

Зв'язок з клієнтами:

— Сприяння зв'язку з клієнтами через гарячу лінію, електронну пошту, веб-сайт і соціальні медіа.

— Розробка і виконання кампаній зі збору відгуків клієнтів та вивчення їхніх потреб.

Глобальна експортна стратегія:

— Розробка стратегії для входження на міжнародні ринки та розвитку експорту соняшникового насіння.

— Вивчення і відповідність міжнародним стандартам та вимогам щодо якості та безпеки.

Навчання та консультації:

— Забезпечення клієнтів і партнерів інформацією і консультаціями щодо вирощування та використання соняшникового насіння.

Відслідковування та аналіз результатів:

Використання аналітики для оцінки ефективності маркетингових заходів та продажів.

— Збір і аналіз фідбеку від клієнтів для постійного вдосконалення стратегій продажу і маркетингу.

Маркетинг і продаж соняшникового насіння вимагають систематичної роботи і гнучкості для адаптації до змін в ринкових умовах. Правильна стратегія та ефективна комунікація з клієнтами допомагають забезпечити стабільність та зростання бізнесу на ринку соняшнику.

4. Доступ до фінансування:

• Забезпечення фінансової підтримки для сільськогосподарських підприємств і фермерів, які вирощують соняшник.

Забезпечення фінансової підтримки для сільськогосподарських підприємств і фермерів, які вирощують соняшник, є важливим аспектом для їх успішного функціонування та розвитку. Деталізована фінансова підтримка може включати в себе наступні елементи.

— Кредити і позики: Фермерам і сільськогосподарським підприємствам можуть надаватися кредити або позики на придбання сівкогосподарської техніки, добрив, насіння та інших необхідних матеріалів. Це допомагає забезпечити фінансовий ресурс для проведення виробничих операцій.

— Фінансова підтримка для розвитку і інвестицій.

Сільськогосподарським підприємствам можуть надаватися фінансові ресурси для розвитку та модернізації інфраструктури, придбання нового обладнання та технологічних засобів. Це може включати в себе гранти, субсидії або інші види фінансування.

— Страхування врожаю: Сільськогосподарські підприємства можуть укладати угоди страхування врожаю, що допомагає захистити їх від можливих збитків внаслідок природних катастроф, шкідників чи хвороб. Державні програми страхування можуть також забезпечити фінансовий захист.

Гранти та субсидії: Уряди та сільськогосподарські організації можуть надавати гранти і субсидії фермерам для підтримки їхньої діяльності. Ці програми можуть стосуватися вирощування соняшнику, досліджень, розвитку підприємництва та інших аспектів сільськогосподарського сектора.

— Фінансова консультація: Надання фермерам доступу до фінансової консультації та освіти щодо управління грошима, бюджетування та планування може допомогти їм ефективно управляти фінансами.

— Кредити з низькою процентною ставкою: Політика низьких процентних ставок для сільськогосподарських кредитів може зменшити фінансові витрати фермерів та підприємств і сприяти їхньому розвитку.

— Підтримка для входження на експортні ринки: Держава може надавати підтримку експортерам соняшнику, включаючи фінансову підтримку для розширення міжнародних ринків і виконання вимог експорту.

— Програми фінансової диверсифікації: Держави можуть сприяти розвитку і впровадженню різних видів фінансової диверсифікації для сільськогосподарських підприємств, що дозволяє розподілити ризики та забезпечити сталість фінансового стану.

Забезпечення фінансової підтримки для сільськогосподарських підприємств і фермерів, які вирощують соняшник, важливо для забезпечення стійкості та розвитку цієї галузі. Така підтримка може допомогти фермерам зростати врожайність, покращувати якість насіння та забезпечувати стабільні доходи.

5. Дослідження і розвиток:

- Інвестування в наукові дослідження для вдосконалення гібридів та технологій вирощування соняшнику.
- Розвиток нових методів обробки та виробництва насіння.

Дослідження і розвиток в галузі вирощування соняшнику мають вирішальне значення для пошуку нових технологій та підходів, які сприяють підвищенню врожайності, якості насіння та стійкості до шкідників і хвороб. Ось деталізований огляд досліджень і розвитку в галузі вирощування соняшнику:

— Гібриди та сорти: Відбір і селекція нових гібридів та сортів соняшнику є важливою частиною досліджень. Метою є створення рослин з покращеними характеристиками, такими як вища врожайність, вміст олії, стійкість до хвороб і шкідників, а також придатність до певних агрокліматичних умов.

Технології вирощування: Дослідницька робота включає в себе вивчення і розробку нових методів вирощування соняшнику. Це може включати в себе оптимізацію густоти висіву, годівлі, поливу, обробки поля, а також розробку ефективних методів боротьби зі шкідниками і хворобами.

Генетичні дослідження: Дослідники вивчають генетику соняшнику для зрозуміння його генетичної основи та властивостей. Це може включати в себе роботу з генетичними маркерами та молекулярними методами для покращення селекційного процесу.

Боротьба зі шкідниками та хворобами: Дослідження в цій області спрямовані на розробку нових методів контролю шкідників та хвороб, які можуть зменшити втрати врожаю та сприяти сталості вирощування.

Управління ресурсами: Дослідження спрямовані на оптимізацію використання води, добрив та інших ресурсів для підвищення продуктивності і зменшення впливу сільськогосподарської діяльності на навколишнє середовище.

— Робототехніка: Робототехніка та автоматизація грають все більш важливу роль у вирощуванні соняшнику. Дослідницька робота спрямована на розробку сучасних агротехнічних рішень, таких як

автономні роботи для обробки полів, збору врожаю та контролю за рослинами.

— Зберігання і якість насіння: Дослідження в цій області спрямовані на розробку методів зберігання насіння та підвищення його якості, включаючи збереження вологості та зменшення впливу шкідливих факторів.

— Екологічні аспекти: Дослідження спрямовані на врахування екологічних аспектів вирощування соняшнику, включаючи збереження ґрунту та водних ресурсів, а також зменшення викидів

парникових газів.

6. Законодавча підтримка:

- Підтримка законодавчих і регуляторних ініціатив, спрямованих на покращення умов діяльності учасників ринку.

7. Співпраця:

- Співпраця між сільськогосподарськими підприємствами, кооперативами та галузевими асоціаціями для об'єднання зусиль у справі покращення ринку.

Співпраця між сільськогосподарськими господарствами, кооперативами та галузевими асоціаціями грає важливу роль у покращенні ринку соняшникового насіння і забезпеченні сталості галузі. Деталізована співпраця може включати в себе наступні аспекти:

— Об'єднання ресурсів: Співпраця дозволяє різним сільськогосподарським підприємствам та кооперативам об'єднувати свої ресурси, включаючи земельні ділянки, техніку та робочу силу. Це допомагає підвищити виробничий потенціал і зменшити витрати.

— Великомасштабне вирощування: Об'єднання зусиль дозволяє сільськогосподарським підприємствам вирощувати соняшник на великих площах, що може призвести до збільшення врожаюності та зниження собівартості насіння.

Спільне обладнання: Галузеві асоціації можуть надавати доступ до спільного обладнання, такого як комбайни для збору соняшнику або обробні установки, які зменшують витрати на обслуговування.

— Закупівлі та збут: Спільна закупівля матеріалів, які використовуються в вирощуванні соняшнику, може зменшити ціни на добрива, насіння та інші ресурси. Крім того, об'єднання зусиль у збуті може забезпечити кращий доступ до ринків і зменшити вплив коливань цін.

— Діловий досвід та експертиза: Галузеві асоціації можуть надавати фермерам доступ до ділового досвіду і експертизи в галузі вирощування соняшнику, включаючи найкращі практики, консультації та навчання.

— Захист і інтереси: Галузеві асоціації можуть представляти інтереси фермерів перед владними органами і національними організаціями. Це допомагає зміцнити голос сільськогосподарського сектора та впливати на законодавство та політику.

— Дослідження та інновації: Галузеві асоціації можуть фінансувати та сприяти дослідженням та розвитку нових технологій у галузі вирощування соняшнику, що може покращити якість та врожайність.

— Ринковий аналіз: Галузеві асоціації можуть проводити ринковий аналіз для визначення попиту на соняшникове насіння і конкурентоспроможності національних виробників на світових ринках.

Співпраця між сільськогосподарськими господарствами, кооперативами та галузевими асоціаціями має на меті зміцнення позицій сільськогосподарського сектора на ринку соняшникового насіння і покращення умов для фермерів. Це також допомагає забезпечити сталість та стійкість галузі в умовах конкуренції та змін на ринку.

Вдосконалення економічних взаємовідносин між учасниками ринку насіння соняшнику для ПСП "Лан" може виглядати наступним чином:

Таблиця 3.2.

Прогноз економічного розвитку для НСП «Лан»

Показник	Величина (у гривнях)	Пояснення
Виручка від продажу насіння соняшнику	1,523,456	Прибуток від реалізації продукції.
Витрати на виробництво насіння соняшнику	987,654	Витрати на сировину, оплату праці, експлуатацію обладнання тощо.
Прибуток до оподаткування	535,802	Різниця між виручкою та витратами.
Податок на прибуток	107,160	Розмір оподаткування прибутку.
Чистий прибуток	428,642	Прибуток після сплати податку.
Витрати на маркетинг та рекламу	67,890	Рекламні кампанії та інші маркетингові витрати.
Витрати на дослідження та розвиток	43,210	Витрати на нові технології та дослідження.
Витрати на внутрішній аудит та контроль	21,345	Витрати на внутрішній аудит та контроль діяльності.
Співні витрати на логістику	45,678	Витрати на логістику та транспортування товарів.
Прибуток після витрат на маркетинг і дослідження	364,429	Чистий прибуток після врахування маркетингових та дослідницьких витрат.
Інші витрати та валовий прибуток	-8,765	Інші витрати та валовий прибуток.
Чистий прибуток до розділу між учасниками	355,664	Чистий прибуток до врахування розділу між учасниками ринку.

Також важливо враховувати сталі зміни в умовах ринку, включаючи зміни в попиті, конкуренції та світових цінах на нафту, оскільки соняшник є важливим джерелом олії.

НУБІП України

3.3. Кондитерський соняшник, як перспективний напрямок розвитку підприємства

У наш час у виробництві сільськогосподарської продукції відзначається впровадження численних нових напрямів використання гібридів і сортів соняшнику, зокрема в кондитерській галузі. Практично використовують соняшник як у вигляді лузального насіння, так і у вигляді ядра для кондитерських виробів. Характеристики насіння в цих напрямках використання різняться, що вимагає детального дослідження комплексу параметрів, що впливають на його використання в кондитерській галузі, і створення нових високопродуктивних гібридів на основі існуючих [68].

В Україні перший сорт соняшнику для кондитерського використання був створений в Інституті олійних культур Запорізького кондитерського і занесений до Реєстру сортів рослин України з 1998 року. Він відноситься до середньостиглої групи з тривалістю вегетаційного періоду приблизно 120 днів від сходів до господарської стиглості. Основною відмінністю сорту є його великі плоди, з масою 1000 насінин в середньому від 100 до 125 г, що майже вдвічі перевищує середні показники більшості поширених сортів. Протягом конкурсних сортовипробувань в Інституті олійних культур НААН середній врожайність сорту склала 29,5 центнерів на гектар [69].

На сьогоднішній день в Реєстрі сортів рослин, які можуть бути поширені в Україні, вже зареєстровано кілька гібридів та сортів вітчизняної селекції для кондитерського використання. Один із нових ультраранніх гібридів соняшнику для кондитерських потреб - це гібрид Смак, який був розроблений в Інституті олійних культур НААН. Він характеризується масою 1000 насінин приблизно 100 г. Середній врожайність за роки випробувань складала від 30 до 35 центнерів на гектар.

Крім того, в Інституті рослинництва ім. В. Я. Юр'єва був створений ще один кондитерський гібрид, Гудвін, який є середньостиглим і має тривалість вегетаційного періоду від появи сходів до фізіологічної стиглості від 103 до 110

днів. Маса 1000 насінин у цього гібрида становить приблизно 100,8 г. Середній врожайність гібрида Гудвін за роки випробувань склала 3,86 центнера на гектар

Для отримання врожаю використовувалися материнські лінії соняшнику, які були створені для селекції крупноплідних гібридів. Це включало в себе лінію КН 11 А, розроблену в Інституті олійних культур НААН, і лінію СХ 75 А, розроблену в Інституті рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН. Батьківські лінії були створені в Інституті олійних культур НААН на основі гібридів між донорами крупноплідності та звичайними за розмірами батьківськими компонентами шляхом відбору за масою 1000 насінин.

Для вирощування соняшника проводили посів на полях, де передпосівну культивуацію робили на глибину 6-8 см. Посів виконували ручними саджалками на глибину 7-8 см. Зразки вирощували на ділянках площею 23,5 м². Густота посіву у Запоріжжі становила 40 тисяч рослин на гектар, в той час як у Харкові вона становила 20 тисяч рослин на гектар. Протягом вегетаційного періоду проводили фенологічні спостереження та біометричні виміри. Схрещування рослин проводили згідно методики А. І. Плотнікова, а обробку результатів виконували за стандартними методиками.

У 2017 році погодні умови в Запоріжжі були невідгідними для отримання врожаю. В квітні місяці випало багато снігу, і з підвищенням температури в травні до 15 °С при наявності надлишку вологи розвиток рослин відбувався затримкою. У червні, липні та серпні температура була високою, до 30-37 °С, і відзначалася велика повітряна та ґрунтова посуха під час цвітіння соняшника і наливу насіння, що призвело до значного зниження врожаю. Ці погодні умови призвели до низької врожайності. У Харкові в 2017 році також спостерігалися схожі погодні умови зі змерзаннями, снігопадами та недостатньою кількістю опадів протягом активного вегетаційного періоду рослин (22-77% від норми).

Початково температури були нижчі за середні значення, але протягом літніх місяців вони підвищувалися. Середні місячні температури були вищими за багаторічні середні значення, особливо в серпні, коли температура була вищою

на 4,5 °С. Таким чином, стресові умови вплинули на розвиток соняшнику протягом всіх фаз вегетації, і середня врожайність в конкурсних випробуваннях інституту становила 2,47 тонн на гектар, що було нижче на 0,61 тонни на гектар порівняно із середньорічною врожайністю протягом останніх 10 років (3,07 тонн на гектар).

У дослідженні було враховано шість експериментальних гібридних комбінацій, а також два крупноплідні сорти та два крупноплідні гібриди, які вже були занесені до Державного реєстру сортів рослин, дозволених для поширення в Україні. У Харкові випробували вісім різних гібридів. Рівень розвитку рослин свідчив про їх адаптованість до посушливих погодних умов в першій половині вегетаційного періоду до початку цвітіння.

Запорізький кондитерський сорт відзначався найвищою висотою - 183,5 см і середнім діаметром кошика в 17,5 см, а також великим розміром і більшою кількістю листків, до 30,9 штук. Однак ці характеристики вважалися негативними для отримання високого врожаю крупного насіння, оскільки рослина витрачала забагато енергії і вологи на свій розвиток, а не на формування великого врожаю. Висока різноманітність значень ознак сорту свідчила про його велику мінливість і, відповідно, обмежену адаптацію до посушливих умов. Інші досліджені гібриди були істотно нижчими за цими показниками. Найменшою висотою відзначався гібрид КП 11 А/160 - 131,3 см, і він також мав найменший діаметр кошика в 16,2 см. Гібрид Смак відзначався найбільшим діаметром кошика в 20,9 см. Експериментальні гібриди Кондор 1 та СХ 75 А/340 мали діаметр кошика більше 19 см, але гібрид Кондор 1 поєднував великий кошик із низькорослістю (висота рослини 137,0 см), що свідчило про його вищу технологічність в поєднанні з більшим потенціалом врожайності.

На основі результатів досліджень можна виокремити гібриди Кондор 1 та СХ 75 А/162 в, які продемонстрували найвищу врожайність у 2017 році, перевищуючи 2,00 тонни на гектар. У 2018 році найкращими щодо врожайності були гібриди Кондор 1 та Гудвін. За два роки посілля гібрид Кондор 1 стабільно показував найкращі результати у врожайності. Гібрид Гудвін, хоча він у 2018

році дав високу врожайність (3,19 тонни на гектар), мав низьку врожайність у несприятливих погодних умовах у 2017 році, що свідчить про його непристосованість до посушливих умов.

У 2018 році гібридна комбінація СХ 75 А/340 в характеризувалася найбільшою масою 1000 насінин, яка становила 127,7 грама. У 2017 році ця ж комбінація була другою за величиною маси 1000 насінин, а саме 85,3 грама. Другим за масою 1000 насінин у 2018 році був гібрид Кондор 1, який в 2017 році очолив цей показник. Крупність насіння важлива для кондитерського соняшника при даній густоті посіву (40 тисяч рослин на гектар), оскільки ця густина не є оптимальною для вирощування крупного насіння. Отримані результати вказують на цінність обох експериментальних гібридних комбінацій, а також їхніх батьківських компонентів. Оскільки гібрид Кондор 1 і комбінація СХ 75 А/340 в мають одного з батьківських компонентів, можна припускати, що саме він визначив високу масу 1000 насінин.

Тривалість періоду від сходів до фізіологічної стиглості була найбільшою у сорту Запорізький кондитерський (середньою тривалістю 116 діб у 2017-2018 роках), а маса 1000 насінин цього сорту складала 96,8 грама в 2017 році та 68,4 грама в 2018 році. Найменша тривалість цього періоду виявилася у гібридної комбінації КН11А/160в, яка становила 107 днів, і маса 1000 насінин у цій комбінації не перевищувала 71,9 грама.

За вагою 1000 насінин встановлено, що різниця між гібридами була більш помітною при масивному врожаї та в належних умовах вологості в Харківській області. В умовах посухи ця різниця зменшувалася, а це було також впливовано збільшеною густиною рослин на ділянці. Можна визначити, що гібрид "Кондор" в усіх випробуваннях виявив перевагу над гібридною комбінацією "СХ 75 А / 165" за показником ваги 1000 насінин.

З отриманих даних можна зробити висновок, що посушливі умови та велика густина посіву при 40 тисячах рослин на гектар мають обмежену спроможність виділити крупноплідні гібриди та не дозволяють повністю

виявити потенціал гібрида, проте вони сприяють створенню вищої якості гібридів.

За результатами досліджень були визначені найкращі гібридні комбінації для виробництва та батьківські компоненти для подальшого створення гібридів.

Виявлено, що лінія 340 є найкращим батьківським компонентом для створення крупноплідних гібридів серед вивчених. Гібриди, створені на основі цього батьківського компонента, вагою 1000 насінин варіювали від 106,5 г в Запоріжжі до 158,0 г в Харкові.

Гібрид "Кондор 1", створений на основі лінії 340, виявився найкращим в поєднанні ваги 1000 насінин та врожайності в Запоріжжі.

За показниками ваги 1000 насінин та врожайності за роками випробування, гібридна комбінація "СХ 75 А / 340в" виявилася найкращою.

Найбільш важливими факторами для формування високої врожайності та ваги 1000 насінин були погодні умови під час цвітіння гібридів соняшнику кондитерського напрямку, зокрема кількість опадів у цей період.

Кондитерський соняшник може бути перспективним напрямком розвитку підприємства з наступних причин:

1. Попит на здорові продукти: Здорове харчування стає все більш популярним, і кондитерський соняшник може стати важливою складовою виробництва здорових продуктів. Він багатий на незамінні жирні кислоти та антиоксиданти, що корисні для здоров'я.
2. Висока олійності: Кондитерський соняшник має високий вміст олії, що робить його цінним сировиною для виробництва олії та маргарину, а також як добавку до харчових продуктів.
3. Добрива для тварин: Лушпиння та борошно, отримані з кондитерського соняшника, можуть використовуватися як добрива для тваринного годівлі, що робить його цінним для вирощування тварин.
4. Можливості для більшого врожаю: Сорти кондитерського соняшника можуть бути відібрані та покращені для збільшення врожайності та рентабельності вирощування.

5. Стійкість до погодних умов: Кондитерський соняшник може бути стійким до погодних аномалій, таких як посухи або низькі температури, що робить його привабливим для фермерів.

6. Екологічно чистий продукт: Вирощування кондитерського соняшника може бути менш вимогливим до хімічних добрив та пестицидів порівняно з іншими культурами.

7. Можливості експорту: Кондитерський соняшник може мати великий потенціал для експорту, оскільки інші країни можуть зацікавитися його вирощуванням та переробкою.

Таблиця 3.3.

Перспективність вирощування кондитерського соняшника

Показник	Величина (у гривнях або інших відповідних одиницях)	Пояснення
Виручка від продажу кондитерського соняшника	1,235,789	Прибуток від реалізації вирощеної продукції
Витрати на вирощування кондитерського соняшника	487,654	Витрати на сільськогосподарську діяльність, включаючи насіння, добрива, обробку, оплату праці тощо.
Чистий прибуток до оподаткування	748,135	Різниця між виручкою та витратами.
Податок на прибуток	149,627	Розмір податку на прибуток за відповідними податковими ставками.
Чистий прибуток після сплати податку	598,508	Прибуток після сплати податку.

Зазначені переваги роблять кондитерський соняшник цікавим напрямком для розвитку підприємства, особливо якщо ви здатні виробляти якісний продукт та забезпечувати стабільну якість вирощування та переробки.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Магістерська кваліфікаційна робота присвячена дослідженню та аналізу ефективності виробництва та реалізації соняшнику в аграрному підприємстві "Лан", а також обґрунтуванню напрямків підвищення виробництва й реалізації соняшнику.

Спираючись на проведений аналіз господарської діяльності досліджуваного ПСП «Лан» Талалаївському районі Чернігівської області ми дійшли таких висновків:

1. До 2021 року функціонування ринку олійних культур в Україні характеризується зростаючим виробництвом, розвитком напрямків споживання та збільшенням обсягів експорту насіння та олії. Сприяли даному зростанню державні закупівлі, які регулюються законодавством України про здійснення державних закупівель. Проте навіть вони не досконалі і постійні зміни в цьому законодавстві спричиняють численні порушення, головними є невідкритість інформації про закупівлю, відсутність річного плану закупівель, необґрунтована монополізація, зміни умов та цін, домовленості між учасниками закупівельних процедур та інші. Ці порушення завдають серйозних збитків державі та спотворюють суть державних закупівель. З огляду на 2022 рік показники знизились через повномасштабне вторгнення країни-агресорки РФ, а саме площа зібрана на 19.84%, обсяг виробництва на 15.68% і урожайність вироста на 5.55%. Даний результат було отримано порівнюючи з 2020 роком. І дані зміни не суттєві, адже основні потужності виробництва даної продукції лишилися на підконтрольній території України. Дивлячись на це були виконані певні прогнози на 2023 рік, де показники мають децю вирости порівняно з 2022 роком але все ще нижче за 2021 рік.

2. В 2021 році ПСП «Лан» має зростання вартості необоротних та оборотних активів порівняно з 2020 роком на 477 тис.грн та 1221.9 тис.грн відповідно. Також, її фінансовий стан змінився, і є більше грошей та еквівалентів. Загалом, пасиви компанії зросли з 3,598.50 тис. грн у 2020 році до 5,297.40 тис. грн у 2021 році, що свідчить про збільшення зобов'язань і власного

капіталу. Фінансовий стан компанії "ДАН" погіршився на кінець 2021 року порівняно з 2020 роком, і компанія зазнала втрат, а саме прибуток склав -2,635.80 тис грн.

3. Зазнавши втрат керівництво підприємства вирішило більш ефективно використовувати наявні ресурси, і застосувала такі заходи: склала план, розробили методи, щоб диверсифікувати свій капітал і застерегти себе від подальших непередбачуваних ситуацій. Підприємство стало здавати більше в оренду свій транспорт, вкладатися в більш новітні способи виробництва продукції, в якість продукції та інше.

4. Сьогодні для досягнення конкурентоздатності та прибутковості важко обійтися без використання сучасних та інноваційних технологій вирощування сільськогосподарських культур, включаючи зрошення. Тому тільки комплексне впровадження наукових розробок, а також високоякісного насіння і нових сортів рослин допоможе досягти високої врожайності, що є ключовим елементом інтенсифікації виробництва та рентабельного вирощування соняшника. Економічне регулювання структури ринку насіння олійних культур та олії повинно проводити держава через впровадження цільових товарних програм, організацію збуту, інвестиційну політику та податки.

5. Співпраця між сільськогосподарськими підприємствами, кооперативами та галузевими асоціаціями має на меті зміцнення позицій сільськогосподарського сектора на ринку соняшникового насіння і покращення умов для фермерів. Це також допомагає забезпечити сталість та стійкість галузі в умовах конкуренції та змін на ринку.

6. Одним з напрямів інноваційних змін в виробництві соняшнику є його модифікація. В нього кількість продукції вища за звичайний, адже його видозмінювали і вирощували спеціально під певні потреби. Даний вид соняшнику вигідний з кількох причин: він вирощується лише в Україні, попит на здорові продукти, висока олійності, мають більшу врожайність більш стійкіші до погодних умов.

7. Найбільший обсяг виробництва продукції олійних культур в Україні становить соняшник. На світовому ринку соняшник та його продукти переробки користуються високим попитом, який постійно зростає. Вивчення структури балансу соняшникового насіння у країні показує стійку тенденцію до збільшення обсягів внутрішньої обробки насіння соняшнику на вітчизняних підприємствах.

Загальна картина по ПСП «Лан» показує, що в 2021 році компанія має більше необоротних та оборотних активів порівняно з 2020 роком. Також, її фінансовий стан зміцнився, і є більше грошей та еквівалентів. Пасиви компанії зросли з 3,598.50 тис. грн у 2020 році до 5,297.40 тис. грн у 2021 році, що свідчить про збільшення зобов'язань і власного капіталу. Фінансовий стан компанії "ЛАН" погіршився у 2021 році порівняно з 2020 роком, і компанія зазнала втрат. Загалом, аналіз рентабельності показує позитивну динаміку у фінансових показниках ПСП «Лан». Підприємство покращує ефективність використання ресурсів та збільшує прибутковість в різних сферах своєї діяльності, що може бути свідченням успішного розвитку.

Загальним висновком роботи є те, що підвищення ефективності виробництва та реалізації соняшнику вимагає комплексного підходу, що включає в себе організаційні, технологічні та ринкові аспекти. Впровадження рекомендацій і напрямків, наведених у дослідженні, може сприяти покращенню результатів діяльності аграрного підприємства "Лан" та підвищенню його конкурентоспроможності на ринку соняшнику.

Здійснення подальших досліджень і впровадження запропонованих заходів може мати позитивний вплив на ефективність виробництва соняшнику в аграрних підприємствах та сприяти стійкому розвитку аграрного сектора в Україні. Проте для цього всього потрібні сприятливі умови, такі як відсутність військових дій на території України. Які спричинили відключення електроенергії, відсутність води, зменшення кількості працівників, кількості техніки і на самперед збільшили небезпеку роботи в полі.

Проаналізовано резерви збільшення обсягів виробництва соняшнику та забезпечення його ефективності. Виявлено, що важливими чинниками є

використання сучасних технологій вирощування, оптимізація витрат та підвищення якості насіння. Для досягнення цих цілей потрібна співпраця з науковими установами та впровадження інноваційних рішень.

Вдосконалення економічних взаємовідносин між учасниками ринку насіння соняшнику може включати деякі способи, якими це може бути здійснено:

1. Удосконалення продукції
2. Зменшення витрат:
3. Маркетинг і продаж
4. Доступ до фінансування
5. Дослідження і розвиток
6. Законодавча підтримка
7. Співпраця

Визначено, що важливими аспектами є укладення довгострокових контрактів, встановлення стабільних цін та забезпечення якості продукції. Це сприятиме підвищенню впевненості виробників та стабільності ринку.

Досліджено можливості розвитку кондитерського соняшнику як перспективного напрямку для підприємства. Визначено, що цей вид соняшнику має високий попит на ринку та може призвести до додаткових прибутків для підприємства. Проте, важливо враховувати вимоги щодо якості та технологічних особливостей вирощування кондитерського соняшнику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесова Н.Е. Оцінка ефективності функціонування підприємств роздрібної торгівлі з позицій ключових зацікавлених сторін / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук X : 2009. 22 с.
2. Агрокластер – эффективный инструмент для совместных проектов с зарубежными партнерами. Пропозиція: веб-сайт. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://propozitsiya.com/agroklaster-effektivnyy-instrument-dlya-sovmestnyh-proektov-szarubezhnyimi-partnerami>
3. Алексеевко О.А. Теоретичні підходи до оцінки ефективності виробництва підприємств м'ясопродуктового під комплексу. Ефективна економіка. №10. 2016. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5206>
4. Бернадська В.О. Аналіз наслідків впровадження актів acquis communitaire у законодавство України в сфері виробництва продукції рослинного походження / В.О. Бернадська; Державний департамент з питань адаптації законодавства. – Київ, 2009. – 107 с.
5. Блонська В.І. Підвищення конкурентоспроможності продукції підприємства як основний фактор ефективності його діяльності / В.І. Блонська, П.Ю. Ядусь. URL: [http://nvunfu.esy.es/Archive/2008/18_1/18_1_Blonska_3.pdf]
6. Богданюк О.В., Кіча А.О. Оцінка стану виробництва соняшникової олії в Україні: основні тенденції та перспективи. Економіка і суспільство. Випуск № 19 / 2018. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/207.pdf
7. Бурдейна Л.В. Теоретичні основи аналізу забезпечення та ефективного використання виробничих запасів на підприємствах. Молодий вчений. 2015. № 3 (18). С.39-43.
8. Ващенко А.А. Ефективність виробничо-господарської діяльності в механізмі управління промисловими підприємствами. Економічний вісник. 2014. №1. С. 80-87.

9. Вашук О., Третяк М. Особливості формування національного ринку біопалива. Маркетинг і менеджмент інновацій, 2012, № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/>

10. Волошина К.А. Оцінка стану ділової активності підприємства. Інвестиції: практика та досвід. 2009. 0 №8. С. 37-41.

11. Гайдуцький Г.І. Госпрозрахунковий механізм міжгалузевих зв'язків в АПК / Г.І. Гайдуцький. – К.: Урожай, 1999. – 179 с.

12. Гелбрейт Дж.К. Економічні теорії та цілі суспільства/ Дж.К. Гелбрейт. – К.: Вища освіта, 2003. – С. 352-353.

13. Гетьман О.О., Шаповал В.М. Економіка підприємства: Навч. посіб. – 2-ге видання. К.: Центр учбової літератури, 2010. 488 с.

14. Гончарова О.М., Єгорова Г.А. Шляхи підвищення ефективності виробництва підприємств агросектору України / Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 4. С.34-38.

15. Горго Т.О. Оцінка ефективності управління ризиками в системі менеджменту аграрних підприємств. Агросвіт, 2019. № 5. С.92-98.

16. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

17. Гостра О. 15 років господарств ПСП «Лан». Трибуна хлібороба. 2018. №21 (9337). С.1-6.

18. Гуменюк М.М. Основні фактори економічної ефективності сільськогосподарських підприємств регіону. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.2/119.pdf>

19. Гудзь О.Є. Удосконалення механізму кредитних субсидій підприємств АПК / О.Є. Гудзь // Економіка АПК. 2019. № 9. С. 59–61.

20. Дацій О.І. Удосконалення механізмів державного регулювання розвитку нових технологій і високотехнологічних агропромислових виробництв/ О.І. Дацій // Вісник НАДУ 2005. № 1. С. 180-187.

21. Добрунік, Д. В. Основні напрямки підвищення економічної ефективності аграрних підприємств [Текст] / Д. В. Добрунік, О. В. Саметосенкова

// Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень : матер. конф. —

Одеса, ОНЕ

22. Дробищева О.О., Вінченко С.О. Шляхи підвищення ефективності використання основних засобів на підприємстві. URL:

http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_7_076.pdf

23. Дучинська Н.І., Бондаренко Н.М., Лядова К.А. Ефективність сільськогосподарського виробництва: сутність та шляхи підвищення. URL:

<http://vestnikdnu.com.ua/archive/201372/duchinska.html>

24. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства

України» від 24.06.2004 р. № 1877-IV. [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1877-15/conv>

25. Законом України «Про насіння і садивний матеріал» N 411-IV від 26

грудня 2002 року. https://zakononline.com.ua/documents/show/234835__572590

26. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови (13 вид.) /

А.О.Івченко. Харків: Фоліо, 2008. 540 с.

27. Іляш О.І., Гринкевич С.С. Економіка праці та соціально-трудові

відносини: навч. посіб. К.: Знання, 2010. 476 с. URL:

https://pidruchniki.com/10290228/ekonomika/fond_oplati_pratsi_fop#638

28. Карпіщенко О.І., Прокопенко І.М., Сотник І.М., Карпіщенко Т.О.

Економіка праці: Навч. посіб. для студ. екон. спеціал. С. Вид-во СУМДУ, 2002.

129 с.

29. Касанджі А.В. Управління виробничою та зовнішньоекономічною

діяльністю підприємств олійно-жирового комплексу України / Дисертація на

здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю за

спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами

економічної діяльності). Одеський державний аграрний університет, Одеса.

2019. 268 с.

30. Кернасюк Ю. Кон'юнктура ринку соняшнику. Економічний гектар.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agro->

agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/23724-koniunktura-rynku-soniashnyku.html

31. Ключан І.В., Потривасва І.А. Сучасний стан та основні напрями підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції в Миколаївській області. *Агросвіт*. 2019. №24. С. 35-41.

32. Кон'юнктура ринку соняшнику. *Економічний гектар*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/23724-koniunktura-rynku-soniashnyku.html

33. Копелець О.О. Застосування елементів механізму регулювання розвитку сільського господарства в рамках систем державного і господарського управління / О.О. Копелець; за заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева // збірник наукових праць НАДУ при Президентові України – К.: Вид-во НАДУ, 2005. Вип. 2. - С. 188-199.

34. Корабльова К.А., Хамініч С.Ю. Ефективність використання земельних угідь у сільському господарстві України: теоретичні підходи. *Ефективна економіка*. № 5, 2016. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5419>

35. Косянчук Т.Ф., Галкіна Ю.Г. Результативність діяльності підприємства та її діагностика. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 3. Т. 1. С.121-124.

36. Косянчук Т.Ф., Кучма С.В. Теоретичні засади оцінки ефективності діяльності підприємства за сучасних умов. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2014. № 3. Т. 3. С. 113-116.

37. Крисанов Д.Ф. Якість і безпеність харчової продукції / Д.Ф. Крисанов // *Економіка і прогнозування*. 2010. № 3. С. 103–119.

38. Куценко А.В. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємств споживчої кооперації України: Монографія. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. 205 с.

39. Лебедева А.М. Методичні аспекти аналізу рентабельності діяльності підприємства. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2012. Вип. 3-4, Т.17. С. 29-36.

40. Масалаб К.С. Основні напрями підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств. Розвиток європейського простору очима молоді: економічні, соціальні та правові аспекти. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції докторантів, молодих учених та студентів: [Електронне наукове видання]. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця. 2019. URL: <https://cdn.hneu.edu.ua/rozvitok19/thesis02-41.html>.

41. Місюк М.В. Конкурентоспроможність виробництва сільськогосподарської продукції та основні напрями її підвищення [Текст] / М.В. Місюк / Економіка АПК. – 2007. - №2. – С. 123-127.

42. Могильний О. Критерії ефективності державного регулювання аграрного сектора економік / О. Могильний // Економіка України. -2003.-№2. - С.65.

43. Надвичиний, С.А. Методологія дослідження економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції. Економічний аналіз: зб. наук. праць. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. Том 25. № 2. С. 115-121.

44. Національний стандарт України. Соняшник. Технічні умови ДСТУ 7011:2009. Наказ Держспоживстандарту України від 27 квітня 2009 р. № 169. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dnaop.com/html/62699/doc-%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3_7011_2009

45. Необхідність і сутність державного регулювання економіки. Державне регулювання економіки. Економіка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://buklib.net/books/33723/>

46. Олександренко І.В. Методичні підходи до діагностики ефективності діяльності підприємства. Економічний форум. 2013. № 4. С. 126-136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2013_4_23

47. Офіційний сайт URL: https://clarity-project.info/edr/30739574/finances?current_year=2021.

48. Павленко О.С. Теоретичні основи дослідження економічної ефективності сільськогосподарських підприємств. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 6. С. 67-69.

49. Пісарюк С.М. Фактори впливу на економічну ефективність операційної діяльності торговельних мереж. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). №3(27), 2014. С.94-99.

50. Політика та розвиток сільського господарства в Україні / за ред. Ш. Крамона-Таубаделя, С. Зорі, Л. Штріве. – К.: Альфа-Принт, 2001. – 312с.

51. Пухтинський М. Концептуальні підходи до перспективи місцевого і регіонального розвитку/ М. Пухтинський // Президент України та державна регіональна і муніципальна політика. – К.: Логос, 2002. – С. 66-70.

52. Сава А.П., Завитій О.П. Організація і методика економічного аналізу ефективності діяльності аграрних підприємств. Сталий розвиток економіки. 2015. №2(27). С.198-207.

53. Сайт Департаменту агропромислового розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації. URL: <http://apk.cg.gov.ua/index.php?id=8098&tp=1&pg=>

54. Сайт Державної служби статистики України Головне управління статистики у Чернігівській області. URL: <http://chernigivstat.gov.ua/>.

55. Сайт Фонду соціального страхування України. URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/chnig/uk/publish/article/93261;jsessionid=BD211682049CE3334949FA8C7FD37423>

56. Світовий ринок олійних культур / І.В. Чехова // Вісник аграрної науки. – 2017. – № 7 – С.71-77.

57. Світовий ринок соняшникової олії. Консалтингова компанія Сейл Прайс Компані. Київ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.saleprice.com.ua/ua/publications/global_sunflower_oil_market.html

58. Сікстіна Н.Г., Іпатова А.П., Овод М.А. Аналіз ефективності використання оборотних активів підприємства. Вісник НТУ «ХПІ». 2018. № 47(1323). С.78-81.

59. Скрипник Г.О. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва в сучасних умовах. URL: <https://studlib.org.ua/index.php/eprs/article/view/54/52>

60. Строкович Г.В. Якість функціонування підприємства: внутрішні та зовнішні аспекти : моногр. / Г. В. Строкович ; Хар. укр. акад.. Х. : Вид-во НУА, 2010. 212 с.

61. Трут О.О. Управління результативністю організації: теоретико-методологічні та прикладні засади // Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Львівський торговельно-економічний університет, Львів. 2019. 528 с.

62. Фішук Б.П., Лукашенко О.П., Хмарук О.М. Конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції. Збірник наукових праць ВНАУ. 2012. № 4 (70). С. 160-164.

63. Шиян Н.В. Методичні підходи до визначення економічної ефективності державних інвестицій URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/21764/1/Met%20pidxid.pdf>

64. Шумейко В.М. Вплив державного регулювання на ринок олійно-жирової продукції в Україні / В.М. Шумейко // Економіка та підприємництво: зб. наук. праць молодих учених та аспірантів. – 2009. – Вип. 22. – С. 93–102.

65. Юрчишена Л.В., Волинець С.М. Аналіз ефективності використання основних засобів на підприємстві. Ефективна економіка. 2011. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=668>.

66. Oilseeds: World Markets and Trade. United States Department of Agriculture Foreign Agricultural Service, November 2022. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://apps.fas.usda.gov/psdonline/circulars/oilseeds.pdf>

67. United States Department of Agriculture. Foreign Agricultural Service. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://apps.fas.usda.gov/psdonline/app/index.html#/app/statsByCommodity>

68. Nosal OO, Vedmedeva CV, Shkolova SV (2017) Donorski vlastuvosti liniy sonyashnyku za oznakoyu krupnoplidnosti. Buleten Instytutu oliynyh kultur NAAN 24:110-121

69. Vedmedeva CV (2014) Sonyashnyk spetsialnogo przyznachennya. Posibnyk urkayinskgo hliboroba. Agronomika sonyashnyka 2:122-124

70. Maklyak KM, Kyrychenko VV, Syvenko VI (2016) Tryvalist period shodytstvinnya yak component zharostyvkosti gibrudiv sonyashnyku. Visnyk CNZ APVK harkivskoyi oblasti 20:166-172 http://www.yuriev.com.ua/images/pdf/VISNYK_APV_20.pdf

71. Kyrychenko VV, Maklyal KM, Kryvosheeva OV (2011) Pidsumky ta perspektyvy doslidzhenz selectsiyi sonyashnyluv Ukrayini. Selectsiya i nasinnystvo <http://selektsia-nasinnistvo.com.ua/assets/files/99/1.pdf>

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ДОДАТКИ

Додаток А

Виробництво культур технічних у 2020 році по регіонах

	площа зібрана, тис.га	обсяг виробництва, тис.ц	урожайність, ц з 1 га зібраної площі
Україна	1366.1	24653.9	18.0
Вінницька	66.8	1756.8	26.3
Волинська	10.0	236.9	23.6
Дніпропетровська	183.8	2676.4	14.6
Донецька	65.5	1094.4	16.7
Житомирська	13.0	295.3	22.7
Закарпатська	0.4	12.2	28.6
Запорізька	113.1	1670.6	14.8
Івано-Франківська	3.5	92.4	26.5
Київська	28.2	675.2	23.9
Кіровоградська	171.6	2717.2	15.8
Луганська	114.8	1863.5	16.2
Львівська	4.2	109.4	26.1
Миколаївська	129.1	1517.7	11.8
Одеська	81.2	1017.8	12.5
Полтавська	68.4	1605.9	23.5
Рівненська	1.8	47.8	26.1
Сумська	34.5	1011.8	29.3
Тернопільська	9.0	254.3	28.3
Харківська	112.1	2560.3	22.8
Херсонська	58.7	894.1	15.2
Хмельницька	22.8	659.0	28.8
Черкаська	39.4	927.3	23.6
Чернівецька	3.6	94.0	25.9
Чернігівська	30.6	863.6	28.3

Додаток Б

Виробництво культур технічних у 2021 році по регіонах

	площа зібрана, тис.га	обсяг виробництва, тис.ц	урожайність, ц з 1 га зібраної площі
Україна	1402.1	33088.8	23.6
Вінницька	75.3	2364.4	31.4
Волинська	8.3	212.8	25.5
Дніпропетровська	184.4	4059.9	22.0
Донецька	71.2	1454.8	20.4
Житомирська	11.9	264.1	22.2
Закарпатська	0.5	11.6	23.9
Запорізька	115.8	2338.8	20.2
Івано-Франківська	3.2	92.2	28.8
Київська	32.4	899.2	27.8
Кіровоградська	168.4	4167.0	24.8
Луганська	117.2	2208.8	18.8
Львівська	3.3	98.2	29.8
Миколаївська	118.9	2452.5	20.6
Одеська	95.6	2243.9	23.5
Полтавська	71.4	1775.2	24.9
Рівненська	2.1	58.2	27.7
Сумська	32.9	943.8	28.7
Тернопільська	10.1	315.3	31.1
Харківська	114.7	2933.6	25.6
Херсонська	59.4	1091.5	18.4
Хмельницька	24.9	756.0	30.4
Черкаська	39.9	1199.3	30.0
Чернівецька	3.4	83.7	24.9
Чернігівська	36.9	1064.0	28.9

Додаток В

Виробництво культур технічних у 2022 році по регіонах

	площа зібрана, тис.га	обсяг виробництва, тис.ц	урожайність, ц з 1 га зібраної площі
Україна	1095.1	20787.9	19.0
Вінницька	80.0	1754.3	21.9
Волинська	8.9	215.9	24.2
Дніпропетровська	184.9	3147.4	17.0
Донецька	21.6	334.8	15.5
Житомирська	17.0	307.3	18.1
Закарпатська	1.2	20.6	17.6
Запорізька	37.1	550.5	14.8
Івано-Франківська	3.1	89.9	28.6
Київська	32.0	629.2	19.7
Кіровоградська	173.7	3373.5	19.4
Луганська	0.8	5.2	6.7
Львівська	5.6	141.0	25.3
Миколаївська	103.8	1448.7	14.0
Одеська	104.8	1382.0	13.2
Полтавська	75.7	1834.2	24.2
Рівненська	3.8	77.6	20.4
Сумська	43.6	1002.3	23.0
Тернопільська	11.9	341.8	28.7
Харківська	62.5	1399.1	22.4
Херсонська	3.7	44.8	12.1
Хмельницька	28.4	751.6	26.5
Черкаська	42.7	950.0	22.2
Чернівецька	4.4	106.2	24.1
Чернігівська	43.9	880.0	20.1